

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDÍÍ

Zuzana BECHNÁ

**ZAHRANIČNÍ INVESTICE DO ZEMĚDĚLSTVÍ
V AFRICE – ROZVOJOVÉ PŘÍLEŽITOSTI A HROZBY**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla do seznamu literatury.

V Olomouci 30. července 2012

.....

podpis

Tímto bych chtěla poděkovat RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za věnovaný čas, vstřícný přístup, cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Zuzana BECHNÁ**
Osobní číslo: **R100175**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Zahraniční investice do zemědělství v Africe - rozvojové příležitosti a hrozby**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je komplexní zhodnocení vlivu zahraničních investic do zemědělství v afrických zemích a jejich dopad na rozvoj. Práce se zejména zaměří na relativně nový fenomén land grab, jeho rozsah v jednotlivých zemích, politické a hospodářské dopady.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **20 - 25 tisíc slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **17. ledna 2011**
Termín odevzdání diplomové práce: **27. dubna 2012**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 17. ledna 2011

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- Aaronson, S. A., Zimmerman, J. M. 2008. Trade imbalance: the struggle to weigh human rights concerns in trade policymaking. Cambridge University Press.
- Alden, C., Hughes, C. R. 2009. Harmony and Discord in China's Africa Strategy: Some Implications for Foreign Policy. *The China Quarterly* 199, 563-584.
- Allen, F., Giovannetti, G. 2011. The effects of the financial crisis on Sub-Saharan Africa. *Review of Development Finance* 1, 1-27.
- Aubry, S., Graham, A., Künnemann, R., Suárez, S. M. 2009. Land Grab Study. CSO Monitoring 2009-2010 Advancing African Agriculture (AAA): The Impact of Europe's Policies and Practices on African Agriculture and Food Security.
- Berry, S. 2002. Debating the Land Question in Africa. *Comparative Studies in Society and History* 44 (4), 638-668.
- Bickel, M., Breuer, T. 2009. Foreign direct investments in land in developing countries. International Platform.
- Bräutigam, D. A., Xiaoyang, T. 2009. China's Engagement in African Agriculture: "Down to the Countryside". *The China Quarterly* 199, 686-706.
- Brautigam, D. 2009. *The Dragon's Gift: The Real Story of China in Africa*. Oxford University Press. New York.
- Cotula, L., Keeley, J., Leonard, R., Vermeulen, S. 2009. Land Grab or Development Opportunity? Agricultural Investment and International Land Deals in Africa. IIED, FAO, IFAD. Londýn, Řím.
- Cotula, L., Vermeulen, S. 2009. Deal or no deal: the outlook for agricultural land investment in Africa. *International Affairs* 85 (6), 1233-1247.
- Cribb, J. 2010. *The Coming Famine: The Global Food Crisis and What We Can Do to Avoid It*. University of California Press.
- FAO (Food and Agriculture Organization). 2009. Foreign direct investment - win-win or land grab? WSFS Secretariat, Rome.
- Garner, M. 2007. Chinese Foreign Aid to Africa and its Relation to Chinese Security Interests. National Chinese Flagship, The Ohio State University.
- Hallam, D. 2009. Foreign Investment in Developing Country Agriculture - Issues, Policy Implications and International Response. OECD Global Forum on International Investment.
- Kugelman, M., Levenstein, S. L. (eds.) 2009. *Land Grab? The Race for the World's Farmland*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C.
- Mann, H., Smaller, C. A. 2009. *Third for Distanc Lands: Foreign Investment in Agricultural Land and Water*. International Institute for Sustainable Development.
- Ogazi, L. E. 2010. *African Development and the Influence of Western Media*. Xlibris Corporation.
- Saavedra, M., Strauss, J. C. 2009. The effects of the financial crisis on Sub-Saharan Africa. *The China Quarterly* 199, 551-562.
- Spieldoch, A. 2009. Global Land Grab. *Foreign Policy In Focus*.
- UNEP (United Nations Environmental Programme). 2010. *Unep Year Book 2010: New Science and Developments in Our Changing World*. UNEP/Earthprint.

Obsah

Seznam zkratk	9
Seznam grafických příloh	11
1 Úvod	12
2 Cíle diplomové práce	14
3 Metodologie, zdroje dat	15
4 Zahraniční investice do zemědělství	17
4.1 Základní charakteristika zahraničních investic do zemědělství v rozvojových zemích	18
4.1.1 Land grab – kontroverzní investice do zemědělské půdy	20
4.2 Cílové oblasti investorů	22
4.3 Typologie investorů podle povahy jejich spolupráce s domovskými vládami	25
5 Příčiny rostoucího zájmu o africkou půdu	29
5.1 Poptávka po potravinách	30
5.2 Poptávka po biopalivech	32
5.3 Zemědělská půda jako výhodná investice	34
5.4 Další faktory ovlivňující poptávku po půdě	35
6 Dopady zahraničních investic do zemědělské půdy v Africe	40
6.1 Přímé zisky afrických států	41
6.2 Vytvoření nových pracovních míst	43
6.3 Dopady na místní drobné producenty	46
6.4 Přístup k půdě pro místní obyvatele, potravinová bezpečnost	46
6.5 Přístup k vodě	49
6.6 Dopady na bydlení	51
6.7 Dopady na ženy	52
6.8 Kompenzace	53
6.9 Environmentální dopady	56
6.10 Hrozba konfliktů	57
7 Opatření k odstranění rizik	58
7.1 Optimální nastavení smluv	58
7.2 Respektování názoru místní komunity	62
7.3 Mezinárodní iniciativy podporující zodpovědné investice do zemědělství	65
8 Alternativní přístupy rozsáhlých zemědělských projektů	69

8.1 Smluvní hospodářství.....	69
8.2 Nájemní smlouvy	72
8.3 Joint ventures	74
9 Závěr	76
Abstrakt	78
Abstract	79
Seznam literatury	80

Seznam zkratk

BITs	Bilaterální smlouvy o ochraně a podpoře investic Bilateral Investment Treaties
CDM	Mechanismus čistého rozvoje Clean Development Mechanism
CIA	Central Intelligence Agency
CPI	Index vnímání korupce Corruption Perception Index
DEG	Německá investiční korporace Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft
EPA	Agentura USA pro ochranu životního prostředí United States Environmental Protection Agency
EIA	Posouzení vlivu na životní prostředí Environmental Impact Assessment
ESIA	Posouzení sociálních dopadů a vlivu na životní prostředí Environmental and Social Impact Assessment
EU	Evropská unie European Union
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství Food and Agriculture Organization
FPIC	Svobodný, předchozí a informovaný souhlas Free, prior and informed consent
HADCO	Hail Agricultural Development Corporation
IIED	Mezinárodní institut pro životní prostředí a rozvoj International Institute for Environment and Development
IFAD	Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj International Fund for Agricultural Development
ILC	Internation Land Coalition
ILO	Mezinárodní organizace práce International Labour Organization
JV	Joint venture

LAP	Libyjsko-afričké investiční portfolio Libya Africa Investment Portfolio
MBSA	Mali Biocarburant S.A.
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu Organization of the Petroleum Exporting Countries
OSN	Organizace spojených národů United Nations
PANPP	Panafrická asociace států neprodukcujících ropu Association des Pays Africains Non Producteurs de Pétrole
QIA	Katarský investiční fond Qatar Investment Authority
RAI	Zodpovědné investice do zemědělství Responsible Agro-Investment
RECs	Regionální hospodářská společenství Regional Economic Communities
REDD	Iniciativa OSN na snížení emisí z odlesňování a degradace lesů Reduced Emissions from Deforestation and Forest Degradation
SAE	Spojené arabské emiráty
SWFs	Státní investiční fondy Sovereign Wealth Funds
UEMOA	Západoafrická hospodářská a měnová unie Union Economique et Monétaire Ouest Africaine
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji United Nations Conference on Trade and Development
UNEP	Program OSN pro životní prostředí United Nations Environment Programme
USA	Spojené státy americké United States of America
USD	Americký dolar United states dollar
WFP	Světový potravinový program World Food Programme

Seznam grafických příloh

Tab. 1	Největší SWFs, 2011	26
Tab. 2	Územní rozsah dohod o půdě jako % zemědělské půdy v daném státě	40
Tab. 3	Náročnost vybraných typů plodin na lidskou práci	44
Tab. 4	Příklady kompenzací u vybraných projektů	55
Tab. 5	Příklady politik a praxe s ohledem na hodnocení, konzultace a souhlas dotčených obyvatel ve vybraných afrických zemích	63
Tab. 6	Přehled alternativních přístupů rozsáhlých zemědělských projektů	70
Obr. 1	Přímé zahraniční investice do půdy, 2009	24
Obr. 2	Panafrická asociace států neprodukujících ropu	34
Obr. 3	Komplexita dopadů: od globální potravinové krize k problematice přeshraničních vod	50
Graf 1	Zahraněční investice do půdy podle regionů v letech 2000–2011	24
Graf 2	Důvody investic do půdy v Africe v letech 2000–2011	29

1 Úvod

V poslední době se v médiích stále častěji objevují zprávy o nebývalém zájmu zahraničních investorů o zemědělskou půdu v rozvojových zemích. Především z půdy na africkém kontinentě, která po dlouhou dobu stála mimo jejich zájem, se během několika málo let stala velmi výhodná investice.

Zahraníční investoři v půdě spatřují velký potenciál. Státy, které mají obavy o svou potravinovou bezpečnost, chtějí získat další zemědělskou půdu pro pěstování základních plodin. Společnosti motivované velkým zájmem o biopaliva také hledají vhodnou půdu pro pěstování energetických plodin. V neposlední řadě africká půda láká i různé finanční instituce, které si jsou vědomi její rostoucí hodnoty. Hodnotu půdy totiž nezvyšuje pouze celosvětově rostoucí cena potravin. Klesající dostupnost vhodné zemědělské půdy z ní také vytváří stále cennější statek.

Vlády afrických států ale nejsou pouze pasivními poskytovateli půdy. Jsou přesvědčeny, že velkého zájmu investorů o jejich půdu je potřeba využít, a proto implementují legislativní reformy, které mají ulehčit transfery půdy a přilákat tak potenciální zájemce. Za tímto účelem jsou zřizovány státní agentury, s jejichž pomocí jsou i rozsáhlé půdní transfery uskutečnitelné snadno a bez jakýchkoliv byrokratických zdržení. Tyto atraktivní podmínky při uzavírání smluv, velké ústupky místních vlád a zejména nízká cena půdy tak z afrických zemí vytváří ideální místo pro zahraniční investice.

Zahraníční investice mohou být pro rozvojové státy velkou příležitostí. Přinášejí nový kapitál do podfinancovaného zemědělského sektoru, technologie a know-how. Mohou ulehčit africkým státům přístup na světové trhy a taktéž mají potenciál podnítit ekonomický rozvoj v opomíjených venkovských oblastech. Nicméně zahraniční investice jsou spojeny s určitými riziky. Rozsáhlé akvizice půdy mohou mít negativní dopady na místní obyvatelstvo, zvláště pokud musí kvůli těmto transferům opustit obývané území. Nárůst zemědělské produkce nemusí ani přispívat k potravinové bezpečnosti regionu, jak by se mohlo na první pohled zdát. Nepřímé dopady půdních transferů mohou taktéž významně ovlivnit rozvoj regionu nebo celého státu. Přesuny obyvatel do méně úrodných oblastí totiž mohou vyvolat řetězovou reakci negativních dopadů i mimo oblast záboru půdy. Rostoucí tlak na omezené zdroje půdy může následně zvýšit její cenu, čímž by byly nejvíce

zasaženy nejchudší skupiny obyvatelstva, které by si již nebyly schopny zajistit půdu pro svou obživu.

Jestli budou mezi dopady zahraničních investic do zemědělství převažovat spíše ty pozitivní nebo negativní se pokusí zhodnotit předkládaná diplomová práce.

2 Cíle diplomové práce

Cílem diplomové práce je komplexně zhodnotit vliv zahraničních investic do zemědělství na africkém kontinentě. Tato diplomová práce se snaží odhalit, jaké jsou příčiny nebývalého zájmu zahraničních investorů o zemědělskou půdu v Africe a čím jsou tyto investice charakteristické. Práce se také pokusí vysvětlit relativně nový fenomén land grab, který bývá spojován s rozsáhlými půdními akvizicemi.

Cílem práce je rovněž analyzovat dopady rozsáhlých půdních transferů, přičemž zvláštní důraz bude kladen na posouzení jejich vlivu na místní obyvatelstvo, které bývá těmito investicemi ovlivněno nejvíce. Budou analyzovány příležitosti a rizika související se záborů půdy. Na příkladech z praxe se autorka bude snažit zjistit, zdali v současné době africké státy vůbec dokáží využít nabízených příležitostí a jestli jsou schopny minimalizovat možná rizika, která jsou se zahraničními investicemi do půdy spojená.

3 Metodologie, zdroje dat

Při zpracování diplomové práce byla použita rešeršně-kompilační metoda, tedy sběr a třídění relevantních informací a jejich následná analýza a interpretace v textu.

Vlastní text diplomové práce se skládá z pěti hlavních kapitol, tj. 4.–8. kapitoly. V první z nich jsou přiblíženy základní charakteristiky zahraničních investic do zemědělství. Blíže jsou popsáni zahraniční investoři, kteří mají zájem získat rozsáhlé pozemky v Africe. Zvláštní pozornost je také věnována termínu *land grab*, který bývá velmi často a mylně zaměňován se zahraničními akvizicemi půdy. V páté kapitole jsou popsány hlavní příčiny, kterými lze vysvětlit rostoucí zájem investorů o půdu na africkém kontinentě. Zejména se autorka zaměří na ty příčiny, které pramení z potravinové, palivové a finanční krize v posledních letech. Šestá kapitola se zabývá možnými dopady rozsáhlých záborů půdy. Jsou zmíněny nejen negativní dopady, které záborů půdy způsobují, ale také příležitosti, které investice přinášejí. Sedmá kapitola se snaží popsat, jaká jsou nezbytná opatření pro minimalizování rizik půdních transferů. A nakonec jsou v osmé kapitole navrženy alternativní řešení, prostřednictvím kterých může investor také naplnit svůj záměr. Snahou autorky bylo do textu začlenit konkrétní příklady jednotlivých investic, díky kterým může být dále čtenáři přiblíženo popisované téma.

Pro vypracování této práce bylo k dispozici dostatečné množství relevantních zdrojů. Hlavním zdrojem informací byly publikace výzkumné organizace IIED (International Institute for Environment and Development), jejichž autorem byl Lorenzo Cotula. Lorenzo Cotula svůj výzkum již dlouhodobě zaměřuje na problematiku zahraničních investic do zemědělství rozvojových zemí. Jeho četné publikace jsou v současné době tím nejlepším a nejucelenějším zdrojem o rozsáhlých půdních akvizicích. Touto problematikou se také zabývají mezinárodní organizace jako FAO (Organizace pro výživu a zemědělství), UNCTAD (Konference OSN o obchodu a rozvoji), IFAD (Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj) nebo Světová banka. Přestože se zmíněné organizace tématu věnují spíše okrajově, jejich publikace byly zvláště přínosné při zpracování podkapitoly 7.3. Užitečným zdrojem informací o konkrétních případech jednotlivých investic pak byly publikované vědecké příspěvky, které byly předneseny na mezinárodní konferenci *Global Land*

*Grabbing*¹. Autoři Benjaminsen, Deng, Mujere a jiní tak poskytli zajímavé příklady z jednotlivých afrických zemí. Pro čerpání dat o půdních akvizicích jsou také velmi užitečné internetové stránky organizace GRAIN. Tato španělská nezisková organizace vydává nejen zprávy týkající se tohoto tématu, především ale monitoruje dostupná média a shromažďuje veškeré zprávy o záborech půdy. Obdobnou činností se zabývá i *International Land Coalition*, která v nedávné době vytvořila online databázi půdních akvizic. I přes dostatečné množství zdrojů je ovšem důležité zmínit, že většina jednání a následných dohod mezi investory a poskytovateli půdy je tajná, a proto i dostupná data o půdních transferech nemusí být vždy přesná a náležitě ověřitelná.

Pro citaci použitých zdrojů byl použit tzv. harvardský styl citování – v textu byl uveden autor citované publikace, popřípadě jméno organizace a dále rok vydání. Přímé citace jsou navíc psány kurzívou, opatřeny uvozovkami a přesnou stranou citovaného dokumentu (s výjimkou internetových zdrojů). Veškeré použité zdroje jsou uvedeny v abecedním seznamu literatury v závěru diplomové práce.

Text práce je doplněn tabulkami, grafy a obrázky, které slouží k názornějšímu objasnění textové části. Pro doplnění textu jsou také použity poznámky pod čarou, které blíže vysvětlují text práce.

---

¹ Mezinárodní konference *Global Land Grabbing* (6.–8. dubna 2011) byla organizována iniciativou *The Land Deals Politics Initiative* ve spolupráci s časopisem *The Journal of Peasant Studies* a institutem *Institute of Development Studies (University of Sussex)*.

4 Zahraniční investice do zemědělství

Zemědělství je nejdůležitějším sektorem hospodářství rozvojových zemí. V subsaharské Africe, na kterou je tato práce zaměřena, je na zemědělství hospodářsky závislých více než 472 milionů obyvatel, což odpovídá 55 % populace subsaharské Afriky (data pro rok 2010; FAO, 2012a). I když by se dalo předpokládat, že takto významnému odvětví bude věnována značná pozornost afrických vlád, je tomu spíše naopak. Zemědělství bylo často v rozvojových zemích zanedbáváno, a to především ze dvou důvodů. Jak uvádí Anseeuw et al. (2012a) zemědělství bylo považováno za zaostalé odvětví hospodářství, jehož produkce nemohla být konkurenceschopná na světových trzích. To byl také důvod, proč se pozornost afrických vlád upnula na jiné sektory ekonomiky, které přinášely větší zisky. Druhou příčinou byl nedostatek volného kapitálu pro případné investice do zemědělství. Pokud už byly africké státy podporovány zahraničními donory, jejich pomoc rovněž směřovala mimo zemědělství. Situace se nijak nezlepšila ani v 80. a 90. letech 20. století, kdy v rámci Programů strukturálního přizpůsobení musely vlády omezit veřejné výdaje. Na radu mezinárodních finančních institucí tak byla odstraněna velká část podpory pro drobné zemědělce, kteří jsou hlavními producenty potravin pro africkou populaci. Je paradoxem, že Mezinárodní měnový fond a Světová banka, tedy instituce zodpovědné za tyto politiky, v současné době kritizují malý obnos finančních prostředků směřujících do zemědělství (Graham et al., 2010). Tento dlouhodobý nedostatek investic měl za následek snížení produkce i produktivity zemědělství v mnoha zemích. Státy se tak musely uchýlit k nákupu části základních potravin ze světových trhů. Afrika je začala dovážet již v 70. letech a v roce 2007 se na kontinent importovalo 15 % spotřeby základních potravin v hodnotě 119 miliard amerických dolarů (USD) (Anseeuw et al., 2012a).

Pokud by se chtěly rozvojové státy stát soběstačnými v produkci potravin pro svou populaci, musely by podle odhadů Organizace pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization – FAO) investovat do roku 2050 do zemědělství 83 miliard USD (Hallam, 2009). Je ale zřejmé, že takového objemu financí nebude dosaženo. I když většina rozvojových států přiznává, že je nutné více investovat do zemědělské produkce, podíl veřejných výdajů směřujících do tohoto sektoru je stále

velmi nízký². Vlády afrických zemí dokonce přislíbily podepsáním Maputské deklarace z roku 2003 přispívat na rozvoj zemědělství 10 % ze státního rozpočtu, avšak v současné době tento závazek splnilo pouze 8 z 53 signatářských zemí³ (NEPAD, 2012).

4.1 Základní charakteristika zahraničních investic do zemědělství v rozvojových zemích

Potřeba investic do zemědělství je nezpochybnitelná. Vlády rozvojových zemí ale buď nedisponují potřebným množstvím peněz nebo nejsou ochotny oživit zemědělský sektor větším přílivem finančních prostředků z vlastních zdrojů. V posledních letech však můžeme pozorovat nový trend, a to velké množství zahraničních investic, které směřují do zemědělského odvětví těchto zemích. Tyto investice jsou v rozvojových zemích velmi vítány, neboť mají potenciál snížit investiční deficit a přispět tak k rozvoji nejen zemědělského sektoru, ale především státu jako celku. Je zřejmé, že tyto investice mohou být příležitostí pro rozvoj národních hospodářství, na druhou stranu ale mnozí autoři (von Braun a Meinzen-Dick, 2009; Cotula et al., 2009; Allen a Giovannetti, 2011; Graham et al., 2010) poukazují na fakt, že zahraniční investice mohou být pro rozvojové státy také hrozbou.

Většina zahraničních investic do zemědělského sektoru rozvojových zemí je zaměřena na koupi nebo pronájem půdy. Ačkoliv by se mohlo zdát, že takové směřování zahraničních investic je zcela novým trendem, není to úplně pravda. Pokud pomineme snahy Evropanů o založení rozlehlých plantáží ve svých bývalých koloniích, za počátky tohoto trendu můžeme označit velké investice zahraničních společností do plantáží v takzvaných „banánových republikách“⁴ (The Economist, 2009a). Zatímco v minulosti se investoři zaměřovali na produkci víceletých tropických plodin a jejich jediným motivem byl finanční zisk, v současné době

---

² V rozvojových zemích směřuje pouze 7 % veřejných výdajů do zemědělského sektoru. V Africe je tento podíl ještě nižší (FAO, 2009).

³ V roce 2012 přispívaly na rozvoj zemědělství 10 % (nebo více) ze státního rozpočtu následující státy: Burkina Faso, Etiopie, Ghana, Guinea, Malawi, Mali, Níger a Senegal (NEPAD, 2012).

⁴ Termínem „banánové republiky“ bývaly pejorativně označovány státy v Latinské Americe, jejichž půda byla z velké části v rukou mezinárodních společností zabývajících se produkcí tropických plodin, především pak banánů. Tyto republiky dále charakterizovala politická nestabilita a závislost na vývozu zemědělských produktů.

za těmito investicemi stojí rozmanitější důvody. Základní rysy zahraničních investic do zemědělské půdy jsou proto vysvětleny v následující části práce.

Nynější investice se od těch dřívější odlišují především svým počtem a objemem. I když přesné informace o těchto investicích jsou těžko dostupné a špatně ověřitelné, je zřejmé, že v posledních letech došlo k velkému nárůstu investic do zemědělské půdy v rozvojových zemích. Podle aktuální studie *Land Rights and the Rush for Land* (Anseeuw et al., 2012a) bylo v letech 2000–2011 uzavřeno více než 2000 dohod, kterými se investoři snažili získat nejméně 202 milionů hektarů (ha), z toho 134 milionů ha se nachází v Africe. Do této studie byly zahrnuty pouze dohody většího rozsahu týkající se nejméně 200 ha půdy. Přestože se odhady jiných autorů⁵ o rozsahu obchodu s půdou liší, všichni se shodují na nejvyšší aktivitě investorů v letech 2008 až 2009. Například zpráva Světové banky informuje o 464 projektech, které byly oznámeny od října 2008 do srpna 2009. Pouze u 203 z nich se podařilo zjistit jejich rozsah, který celkově činil 56,6 milionů ha (Deininger et al., 2011). Novým rysem těchto investic není pouze jejich enormní počet, ale také značný rozsah jednotlivých projektů. Velká část z nich totiž překračuje zmíněných 200 ha. Například Súdán⁶ poskytl 690 000 ha zemědělské půdy Jižní Koreji; Tanzanie pronajala 500 000 ha zemědělské půdy Saúdské Arábii a britská firma *Equatorial Biofuels* získala právo na využívání 700 000 ha půdy v Libérii (von Braun a Meinzen-Dick, 2009; GRAIN, 2007; Vesely, 2009). Jako příklad může být uvedena i neúspěšná snaha jihokorejské firmy *Daewoo Logistics* získat 1,3 milionu ha půdy na Madagaskaru (Williams, 2009).

Jak již bylo zmíněno, dřívější investice byly zaměřeny na produkci především víceletých tropických plodin za účelem zisku. I pro současné investory je zisk z produkce důležitý, ale není vždy hlavním záměrem investice. Zahraniční investoři usilují také o získání místních zdrojů – zejména půdy a vody. Rovněž se již produkce nezaměřuje pouze na potraviny. Pozornost se v poslední době obrací na pěstování rostlin pro výrobu biopaliv. Navíc produkce je často vyvážena do investující země a nesměřuje tak výhradně na světové trhy (Hallam, 2009).

---

⁵ Podle mezinárodní nevládní organizace Oxfam bylo v rozvojových zemích v letech 2001 až 2011 prodáno či pronajato 227 milionů ha půdy (Zagama, 2011).

⁶ 9. července 2011 došlo k rozdělení Súdánu na dva samostatné státní celky. Severní část si ponechala název *Súdán*, odtržená část původně jednotného státu pak přijala název *Jižní Súdán*. Většina zdrojů použitých v této práci však vznikla před červencem 2011 a z toho důvodu je i v této práci Súdán chápán ve svém původním rozsahu před rozdělením (s výjimkou nejaktuálnějších zdrojů od druhé poloviny roku 2011, kdy je již rozlišováno mezi oběma státy).

Dalším rysem novodobých investic do půdy je charakter investora. Ačkoliv 90 % investorů pochází ze soukromého sektoru, zemědělskou půdu v zahraničí začínají skupovat i vlády cizích zemí, jejichž role nemůže být přehlížena (Graham et al., 2010). Vlády jiných států sice nejsou převládajícím investorem, ale i tak mohou zásadně ovlivnit chování domácích soukromých společností, které se rozhodly pro pronájem nebo koupi půdy v zahraničí. Státy jsou takové investory ochotny podporovat nejen finančně, ale také diplomatickou podporou při uzavírání smluv (German et al., 2011).

Typickým rysem investic do půdy v rozvojových zemích je také specifická právní podoba dohod. Zatímco v jiných částech světa si investor může půdu od státu odkoupit, v Africe jsou běžnější pronájmy. V několika afrických zemích je totiž půda znárodněna (například Etiopie, Mosambik, Tanzanie), a proto není umožněn její přímý prodej. V těchto případech proto bývá zájemci o půdu poskytnut dlouhodobý pronájem, často v rozmezí od 30 do 99 let (Zoomers, 2010). Tímto způsobem mohla například Saúdská Arábie získat již výše zmíněný pronájem 500 000 ha půdy v Tanzanii (von Braun a Meinzen-Dick, 2009). Přestože je v některých státech soukromé vlastnictví půdy možné, nebývá příliš rozšířené. To platí pro Súdán, kde i přes možnost soukromého vlastnictví patří státu 95 % veškeré půdy (Cotula a Vermeulen, 2010a).

4.1.1 Land grab – kontroverzní investice do zemědělské půdy

Nadnárodní korporace, soukromé společnosti, vlády států anebo jakékoliv jiné subjekty, které se rozhodly investovat do zemědělství, jsou v rozvojových státech vždy vítanými hosty. Jejich státníci si totiž uvědomují, že tyto investice mohou pomoci k urychlení rozvoje a následně i k snížení chudoby (Allen a Giovannetti, 2011). Tohoto rozvojového potenciálu investic si všimnul také bývalý prezident a současný ministerský předseda Etiopie Meles Zenawi, který poznamenal, že *„investice do afrického zemědělství jsou nezbytné pro zvýšení produktivity zemědělství na [africkém] kontinentě“* (Bunting, 2011). Přestože je tento rozvojový potenciál nezpochybnitelný (investoři mohou přinést nejen finanční prostředky, ale také odborné znalosti, nové odrůdy, mechanizaci atd.), v poslední době se v médiích začínají objevovat zprávy spíše o negativních dopadech těchto projektů. Světové deníky, neziskové organizace i mezinárodní agentury stále častěji vydávají zprávy, které vyvolávají otázku, jestli jsou tyto transfery půdy etické. Častokrát pak

bývají označovány anglickým výrazem **land grab**. Ačkoliv tato problematika vzbuzuje pozornost také v České republice, je překvapivé, že v českém prostředí není jednotně používán český ekvivalent tohoto termínu. Ten totiž pejorativně označuje získání půdy zahraničními investory v jiných státech. Kvůli této těžkopádné parafrázi tak bývá výraz land grab většinou ponechán ve své anglické podobě.

Za land grab bývají často mylně označovány *všechny* zahraniční investice, jejichž cílem je získat kontrolu nad půdou v cizině. V tomto smyslu je výraz land grab nejčastěji používán některými neziskovými organizacemi, světovým tiskem ale dokonce i na akademické půdě (například Zoomers, 2010; Graham et al., 2010). Jak ale správně objasňují někteří autoři (Cotula, 2012; Hallam, 2009), za land grab můžeme považovat pouze takové projekty, které nepřinášejí dostatečný užitek v hostitelských zemích. To se odvíjí od různých okolností. Je potřeba zohlednit, jaké jsou podmínky daných smluv, jestli byly před zahájením projektu brány v úvahu zájmy místních obyvatel nebo jestli byl předem posouzen vliv na životní prostředí.

Aby se zamezilo dohadům o tom, co může být označeno takto nelichotivým výrazem, vypracovala v květnu 2011 organizace *Internation Land Coalition* (ILC) obsáhlou definici tohoto termínu. Podle jejich charakteristiky obsažené v Tiranské deklaraci (ILC, 2011), jsou za land grab považovány koupě nebo pronájmy půdy, které splňují minimálně jeden z těchto znaků:

- dochází k porušení lidských práv, zejména práv žen,
- nejsou založeny na principu FPIC (free, prior and informed consent), neboli tyto smlouvy nevycházejí ze svobodného rozhodnutí dotčených obyvatel, které by mělo být založeno na předchozím plném porozumění a dostatku informací o možném projektu,
- nejsou důkladně posouzeny nebo bývají ignorovány sociální, ekonomické a environmentální dopady,
- nevycházejí z transparentních smluv, které by měly jasně specifikovat povinné závazky investora ohledně jeho aktivit, poskytnutí pracovních míst a rozdělování zisku,
- nejsou podrobeny nezávislému dohledu a nejsou plánovány za spoluúčasti dotčených osob.

Přestože tato definice přesně vymezuje, které zahraniční investice do půdy mohou být nazvány výrazem land grab, není jednoduché určit, jaký podíl ze všech

půdních investic zahraničních investorů může být označen tímto kontroverzním názvem. Zejména kvůli velkému množství nelichotivých zpráv od organizací shromažďujících data o této problematice (například GRAIN, ILC) se však dá předpokládat, že takto sporných koupí či pronájmů bude naprostá většina ze všech zjištěných akvizic půdy zahraničními investory. Vzhledem k rozsahu a povahám těchto investic se také v médiích začíná tento nový trend spojovat s neokolonialismem (Hunt, 2009; The Economist, 2009b; Vesely, 2009; Williams, 2009).

4.2 Cílové oblasti investorů

Existuje mnoho faktorů, které ovlivňují výběr místa pro investice do půdy. Zjednodušeně však lze konstatovat, že investoři mají zájem především o takovou půdu, které je v daném místě dostatek, je levná a lehce ziskatelná. Podstatnou roli může rovněž hrát geografická vzdálenost a kulturní blízkost hostitelské země s investorem. Států, které nabízejí svou půdu k dispozici, je mnoho. Mezi investory však jednoznačně vítězí africké země, které nejlépe splňují výše uvedené požadavky. Jak upozorňuje Cotula et al. (2009), až 80 % světových zásob zemědělské půdy je v Africe a Jižní Americe. V celosvětovém měřítku se pak polovina rezerv obdělávatelné půdy nachází jen v šesti zemích světa, a to v Angole, Demokratické republice Kongo, Súdánu, Argentině, Bolívii a v Kolumbii.

Z této skupiny zemí mají však ty africké jednu nespornou výhodu, a tou je velmi nízká cena zemědělské půdy. Zatímco v Jižní Americe se cena zemědělské půdy za hektar pohybuje mezi 5000–6000 USD, v subsaharské Africe je průměrná cena hektaru zemědělské půdy 800–1000 USD (Hunt, 2009). Navíc není výjimkou, že investor za pronájem platí ročně jen zcela symbolickou cenu (například 0,07 USD/ha v Súdánu, 2 USD/ha v Etiopii, 13,8 USD/ha v Kamerunu) nebo mu je půda poskytnuta dokonce bezplatně (Cotula, 2011). V hostitelských zemích nehraje oficiální poplatek za koupi nebo pronájem půdy klíčovou roli. Vlády totiž očekávají, že investor do země přinese mnoho jiných výhod, ať už ve formě tvorby nových pracovních míst, budování infrastruktury, poskytnutí kapitálu a know-how. Autoři Cotula et al. (2009) navíc uvádějí, že nízké ceny půdy vyplývají také z limitovaného trhu s pozemky, nejasností ohledně její hodnoty a slabé vyjednávací pozice hostitelských států.

Investoři upřednostňují africké země také díky mnoha pobídkám, kterými se vlády snaží investory přilákat. Velmi často jsou udělovány úlevy na daních a poplatcích (úlevy na clech, daních ze zisku), investor někdy může bez omezení exportovat svou produkci nebo zdarma využívat vodní zdroje (Cotula et al., 2009; Zagema, 2011). Na rozdíl od asijských či jihoamerických zemí, které omezují zahraniční investice do produkce základních potravin, africké vlády aktivně podporují i takto zaměřené investice (Graham et al., 2010).

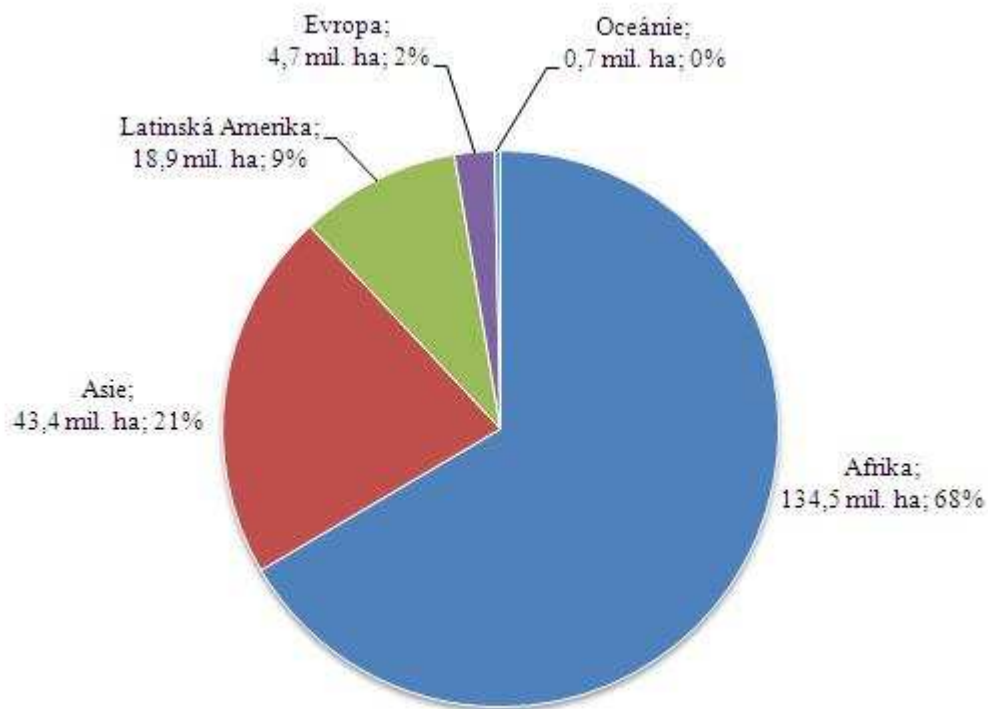
Při výběru státu investor rovněž zohledňuje náročnost celého administrativního procesu, kterým musí projít, aby získal oprávnění půdu využívat. Mnohé africké země se proto snaží o zmodernizování svého administrativního aparátu. Například v Ghaně nebo Mosambiku tak byly pro tento účel zřízeny státní agentury, které se snaží ulehčit celý proces transferu půdy. Tyto agentury obvykle poskytují investorovi úplný komfort – od identifikace vhodné půdy, přes získání všech potřebných povolení až po samotné předání půdy (Cotula a Vermeulen, 2010a). Investoři by také mohli být odrazeni délkou administrativního procesu, proto je například v Mosambiku od roku 2002 uzákoněna 90denní lhůta, ve které musí být rozhodnuto o žádosti investora (ibid.). I přes tyto snahy však v Mosambiku celý proces transferu půdy reálně trvá v průměru 12 měsíců, což některé investory od obchodu odrazuje (Cotula a Toulmin, 2008).

Pokud k této snaze hostitelských zemí přilákat investory připočteme i výhodné klimatické podmínky a dostupnost půdy, jsou africké země nejvhodnějším místem pro tento typ investic. Právě tuto dostupnost půdy potvrzuje i zpráva Světové banky, ve které autoři Deininger et al. (2011) zmiňují, že africké země mají nejvíce dostupné půdy⁷ pro zemědělskou produkci. Jak lze vidět na grafu č. 1, nejvíce zahraničních investic do půdy skutečně směřuje na africký kontinent.

Na následujícím kartogramu (Obr. 1) jsou rovněž přehledně znázorněny domovské země investorů a státy, ve kterých dochází nejčastěji k záborům půdy zahraničními aktéry.

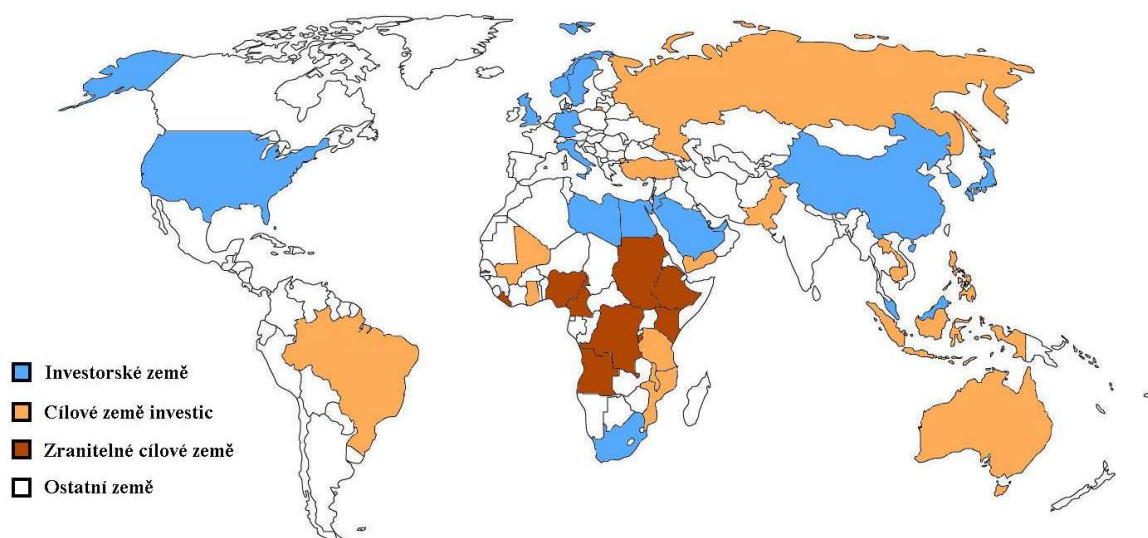
---

⁵ Určeno poměrem rozlohy potenciální půdy vhodné pro zemědělskou produkci (neobdělávané, nezalesněné) a půdy, která je již obdělávána.

Graf 1 Zahraniční investice do půdy podle regionů v letech 2000–2011, v milionech ha a procentech

Zdroj: Vytvořeno podle Anseeuw et al. (2012a)

Obr. 1 Přímé zahraniční investice do půdy, 2009

Zdroj: Vytvořeno podle Allen a Giovannetti (2011)

Pozn.: Autoři Allen a Giovannetti rozlišují v rámci skupiny cílových zemí investic také tzv. „zranitelné cílové země“. Do této kategorie jsou řazeny země, které jsou charakteristické velmi nízkou odolností a schopností vypořádat se s přicházejícími šoky. Proto i zahraniční investice do půdy mohou být pro tyto země velkým rizikem.

4.3 Typologie investorů podle povahy jejich spolupráce s domovskými vládami

Jako při každém jiném obchodu i těchto zahraničních investic do půdy se účastní nejméně dva aktéři – první z nich půdu nabízí a druhý o ni má zájem. Jak již bylo uvedeno dříve, v africkém kontextu není soukromé vlastnictví půdy příliš rozšířené, poskytovatelem bývá většinou vláda daného státu. V případě investorů je situace různorodější. O půdu mají totiž zájem nejen samotné vlády jiných států, ale především investoři ze soukromého sektoru. Ti stojí podle některých odhadů až za 90 % všech investic do půdy (Graham et al., 2010). I když se jedná o aktivity soukromého sektoru, často za nimi stojí silná podpora státu, ze kterého investor pochází. Cotula et al. (2009) proto rozlišují pět forem, v kterých se vlády angažují v zahraničním obchodu s půdou:

1. přímá angažovanost zahraničních vlád,
2. účast prostřednictvím státních investičních fondů,
3. účast prostřednictvím státních či polostátních podniků,
4. podpora soukromého sektoru,
5. nastavení národních politik a strategií.

Do první kategorie spadají případy, kdy si půdu může odkoupit nebo pronajmout přímo vláda jiného státu. I když tento model není častý, existují případy, kdy vláda (obvykle reprezentovaná relevantním ministerstvem) získala půdu v cizině. Tímto způsobem si například Sýrie pronajala v roce 2002 více než 12 000 ha zemědělské půdy v Súdánu (GRAIN, 2002).

Druhou možností je zapojení vlády prostřednictvím státních investičních fondů (SWFs - Sovereign Wealth Funds). Těmito fondy disponují země, které hospodaří s velmi dobrými výsledky a byly si proto schopny vytvořit velké finanční rezervy, které dále investují (Tab.1). I když je hlavním smyslem SWFs získávání dalších finančních prostředků do státní pokladny, občas tyto fondy naplňují i jiné cíle ve státním zájmu. Autoři Cotula a Vermeulen (2009) jako příklad uvádějí katarský investiční fond QIA (Qatar Investment Authority) nebo libyjskou instituci LAP (Lybia Africa Investment Portfolio⁸), které investují do zemědělské půdy v zahraničí především z důvodu zajištění potravinové bezpečnosti pro své vlastní státy. Není

---

⁸ Lybia Africa Investment Portfolio (LAP) je instituce zcela vlastněná libyjským investičním fondem, která vyhledává nové investiční příležitosti v zájmu Libye. Prostřednictvím LAP tak Libye získala 100 000 ha půdy s nejvyšším zemědělským potenciálem v Mali (Cotula et al., 2009).

příliš běžné, že by SWFs samy investovaly do zahraniční půdy, obvykle však skupují podíly v jiných společnostech, jejichž prostřednictvím dále naplňují své zájmy.

Tab. 1 Největší SWFs, 2011

Největší SWFs			
Pořadí	Majetek v mld. USD	Název	Země
1.	342,0-627,0	Abu Dhabi Investment Authority	Spojené arabské emiráty
2.	570,0	The Government Pension Fund - Global	Norsko
3.	567,9	SAFE Investment Company	Čína
4.	520,0	SAMA Foreign Holdings	Saúdská Arábie
5.	409,6	China Investment Corporation	Čína
6.	319,6	Hong Kong Monetary Authority Exchange Fund	Hong Kong
7.	296,0	Kuwait Investment Authority	Kuvajt
8.	247,5	Government of Singapore Investment Corporation	Singapur
9.	157,2	Temasek Holdings	Singapur
10.	146,5	National Social Security Fund	Čína

Zdroj: Sovereign Wealth Funds News.com (2011)

Za třetí, vlády se mohou v zahraničním obchodu s půdou angažovat rovněž prostřednictvím svých státních či polostátních podniků. Mezi největší z nich celosvětově patří *Saudi Aramco* nebo *Kuwait Petroleum Corporation*. Velká část těchto podniků také aktivně investuje v zahraničí, a to především v oblastech, kterými se samy zabývají. Příkladem může být hned několik. Katarský státní podnik *Zad Holding Company*, zabývající se zemědělskou produkcí, má podíl ve společnosti produkující v Súdánu potraviny pro vývoz na arabské trhy (Gulf Times, 2008). Energetická společnost *Eni*, v níž je italská vláda 30% vlastníkem, získala 70 000 ha půdy v Demokratické republice Kongo pro pěstování palmy olejné za účelem výroby biopaliv (Wykes, 2009). Čínská elektrárenská společnost *Wuhan Kaidi* usilovala o zambijskou půdu s cílem pěstovat dávivec (jatrofu), jehož olej je velmi výhodný

pro výrobu biopaliv. Na africkém kontinentě rovněž existuje mnoho čínských farem, které jsou vlastněny polovládními organizacemi. Jen v Zambii bylo v roce 2006 evidováno 20 čínským farem (i když mezi tento počet byly zahrnuty farmy se státním podílem i ryze soukromé), které hospodařily na 10 000 ha zemědělské půdy (Bräutigam a Xiaoyang, 2009).

Za čtvrté, domovské vlády investorů mohou hrát důležitou roli i v případech, kdy investor pochází ze soukromého sektoru. I když největší zájem o zahraniční půdu mají firmy, které se již zemědělskými aktivitami zabývají, škála soukromých investorů je daleko rozmanitější. V poslední době o půdu projevíly zájem také různé fondy (investiční, penzijní), pojišťovací společnosti nebo dokonce soukromé osoby⁹ (Buxton et al., 2012; Mutch, 2011). Přestože tito investoři jednají především ve svém vlastním zájmu, i tak jsou často významně podpořeni svou domovskou vládou. Nejen, že jim mohou být poskytnuty vhodné informace, kontakty, diplomatická a byrokratická podpora. Vlády soukromým investorům nabízejí také finanční služby – dotace, bezúročné půjčky nebo pojištění. Nejviditelněji je tímto způsobem podporován soukromý sektor z bohatých zemí Perského zálivu. Saúdská Arábie pro tyto účely například zřídila iniciativu *King Abdullah Initiative for Saudi Agricultural Investment Abroad*, která finančně pomáhá saúdským společnostem investovat do zemědělského sektoru v jiných zemích. Saúdská společnost HADCO (Hail Agricultural Development Corporation) díky této iniciativě mohla investovat v Súdánu, přičemž až 60 % financí poskytla saúdská vláda (Smaller a Mann, 2009). Obdobně i *Abu Dhabi Fund for Development* finančně podpořil zemědělský projekt o velikosti 28 000 ha v Súdánu, který je zaměřen na produkci potravin a krmiva, které jsou následně exportovány zpátky do Spojených arabských emirátů (Cotula et al., 2009).

Posledním způsobem, jakým mohou domovské vlády ovlivňovat soukromé investory, je nastavení národních politik a strategií. Různé mezivládní dohody mohou usnadnit realizaci investorova záměru. Často jsou mezi státy uzavírány BITs, neboli bilaterální smlouvy o ochraně a podpoře investic, které poskytují právní ochranu investic smluvních stran. Obvykle tyto smlouvy poskytují záruky, že investor bude v zahraniční zemi chráněn před různými situacemi (například při řešení sporů musí být umožněna mezinárodní arbitráž, jsou poskytnuty záruky

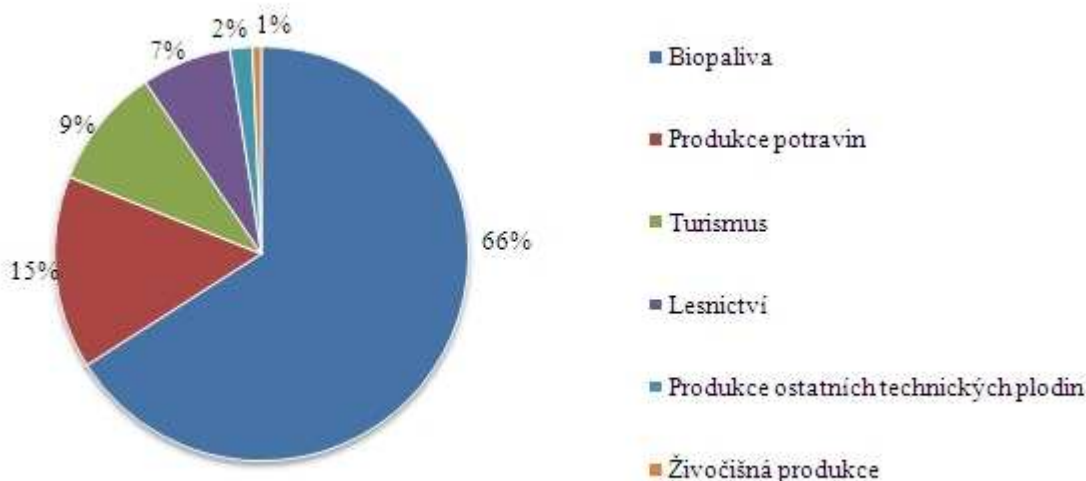
---

⁹ Bill Gates, Paul Allen nebo Richard Brason se pokoušejí získat půdu v afrických zemích – především v Tanzanii, Súdánu, Zimbabwe a Demokratické republice Kongo (Mutch, 2011).

proti vyvlastnění, diskriminačnímu zacházení a jiné). Není proto překvapivé, že počet BITs v Africe v posledních letech několikrát narostl. Do roku 1995 bylo na africkém kontinentě uzavřeno 193 BITs, do konce roku 2006 jejich počet narostl již na 687 BITs (Cotula et al., 2009). Smlouvy o zemědělské spolupráci mohou také podpořit soukromé investice. Takové smlouvy byly uzavřeny například mezi Libanonem a Súdánem nebo Portugalskem a Mali (ibid.). Neméně důležitou roli hrají také dobré diplomatické vztahy. Na podporu ekonomických vztahů byla proto v posledních letech uspořádána celá řada afrických summitů – v Číně (2006), Evropské unii (2007) nebo Jižní Koreji (2008).

5 Příčiny rostoucího zájmu o africkou půdu

Zvýšený zájem o půdu na africkém kontinentě má několik příčin. Ruth Hall (2011) se domnívá, že tento rostoucí zájem pramení především ze tří typů krizí – potravinové, palivové a finanční. Od roku 2007 totiž postupně docházelo k snížení zásob obilovin a velkému nárůstu cen ropy, což podnítilo produkci plodin dále přeměnitelných na biopaliva. O dva roky později navíc došlo k zhroucení mezinárodních finančních trhů a následná recese vyvolala zájem investorů o hmatatelnější statky včetně půdy. Přestože měly tyto okolnosti zásadní vliv na zvýšenou poptávku po půdě, existují i další faktory, díky kterým se africká půda dostala do popředí zájmu investorů. Jak je znázorněno na grafu č. 2, mnoho investorů získává půdu také za účelem produkce technických plodin, lesního hospodářství nebo za účelem podnikání v turistickém ruchu.

Graf 2 Důvody investic do půdy v Africe v letech 2000–2011, v procentech

Zdroj: Vytvořeno podle Anseeuw et al. (2012a)

Pozn.: K vytvoření tohoto grafu byly použity údaje od kolektivu autorů Anseeuw et al. (2012a), kteří uvádějí, že v letech 2000–2011 bylo v Africe investory získáno 134 milionů ha půdy. Pro tento graf ovšem autoři použili údaje pouze o 28,5 milionech ha, které byly (na rozdíl od celkového údaje 134 milionů ha) ověřeny z několika zdrojů. Kvůli takto omezenému množství vstupních dat nelze určit skutečný podíl jednotlivých záměrů investic, lze však alespoň vypožorovat, co nejčastěji vede investory k získání půdy na africkém kontinentě.

5.1 Poptávka po potravinách

V průběhu 20. století ceny potravin dlouhodobě klesaly. Svou zásluhu na tom měl zejména růst rozlohy obdělávaných ploch, nové zemědělské postupy i technologie a zavádění výnosnějších odrůd. Tento cenový trend pokračoval až do konce 90. let 20. století a poté následovalo relativně rychlé zvýšení cen potravin. Například cena pšenice a kukuřice se mezi roky 2003 a 2008 zdvojnásobila (Cotula et al., 2009). Takto vysoký nárůst cen vyvolal obavy především v zemích, které jsou na importu základních plodin závislé. V roce 2008 navíc uvalilo nejméně 25 zemí zákazy nebo jiná omezení na vývoz základních potravin, což ještě více přispělo k obavám o potravinovou bezpečnost v zemích, které nejsou v produkci základních plodin soběstačné (Haralambous et al., 2009). I když největšího vrcholu dosáhly ceny potravin v roce 2008 a poté již začaly mírně klesat, jejich cena zůstávala stále vysoká. K dalšímu navýšení pak došlo ještě v roce 2010. Příčinou byl zejména výrazný pokles ruské produkce obilnin ze 100 na 60 milionů tun v důsledku velmi nepříznivého počasí. V této situaci byla Ruská federace nucena dočasně zakázat vývoz obilnin a následkem těchto restrikcí se na světových trzích jen mezi červnem a srpnem roku 2010 zvýšila cena obilí o 60 % (Brown, 2011a).

V současné době se dá předpokládat, že ceny potravin zůstanou nadále vysoké. K tomuto trendu přispívá hned několik faktorů. Za prvé, v rychle se rozvíjejících zemích jako Čína nebo Indie rapidně narůstá počet obyvatel, kteří dosahují vyšších příjmů než dříve. Postupně se mění jejich životní styl včetně stravovacích návyků, a proto nejen, že spotřebovávají více potravin, ale zároveň vyžadují stále více výrobků živočišné produkce. Druhým faktorem, který nepřímo působí na cenu zemědělských produktů, je postupná změna klimatu. Někteří autoři (například Cohen, 2010; Anseeuw et al., 2012a) zastávají názor, že globální oteplování negativně ovlivňuje zemědělskou produkci a způsobuje tak její velké výkyvy. Příkladem může být již zmíněný ruský výpadek v pěstování obilnin v roce 2010, který byl způsoben dlouhým obdobím horka, sucha a následných požárů. Pokud zohledníme i další faktory – populační růst, rostoucí míru urbanizace (a tak i větší počet lidí závislých na nákupu potravin) a degradaci obdělávatelné půdy, je velmi pravděpodobné, že ceny zemědělských komodit již nebudou výrazněji klesat.

Kvůli obavám z rostoucích cen potravin proto byly státy nuceny přehodnotit své strategie na dosažení potravinové bezpečnosti. Velkou pozornost tomuto tématu

věnovaly především bohaté země Perského zálivu, jejichž půda ani klimatické podmínky nejsou příliš vhodné pro zemědělskou produkci. Většina potravin musí být nakupována na světových trzích, a proto jsou tyto státy velmi náchylné na výkyvy v jejich cenách. Navíc jsou měny těchto zemí (s výjimkou Kuvajtu) fixované na americký dolar, a tudíž velký růst cen potravin a zároveň pokles hodnoty amerického dolaru znamenal výrazný nárůst v pořizovacích cen potravin. Cena dovážených potravin se za velmi krátké období více než zdvojnásobila. Ještě v roce 2003 se do zemí Perského zálivu dovážely potraviny v ceně 8 miliard USD, o pět let poději tato částka činila již 20 miliard USD (GRAIN, 2008). Vysoké ceny potravin rovněž vyvolaly sociální nepokoje nejchudších vrstev obyvatelstva, což jsou v oblasti Perského zálivu zejména migranti. V období nejvyšších cen jídla však sociální nepokoje nezasáhly pouze tyto ropné státy. Celkem bylo podle odhadů Světové banky v roce 2008 zaznamenány nepokoje v 33 zemích světa (Stilwell a Chopra, 2008).

Státy dovážející základní potraviny se tuto závislost pokoušely snížit různými strategiemi. Jednou z nich byla neúspěšná saúdskoarabská snaha o dosažení soběstačnosti v produkci obilovin. To se Saúdské Arábii na čas opravdu podařilo. Díky zavlažování podzemní vodou Saúdská Arábie dokázala vypěstovat takové množství obilovin, které plně pokrylo její spotřebu. Už v roce 2008 bylo ale oznámeno, že zásoby podzemních vod jsou do velké míry vyčerpány, zavlažování muselo být výrazně omezeno a produkce obilovin byla redukována na třetinu (porovnání sklizní v letech 2007 a 2010). Lester R. Brown (2011a) dokonce předpokládá, že poslední sklizeň obilovin nastane v roce 2012 a poté bude Saúdská Arábie již zcela závislá na jejich dovozu. V květnu 2008 došel také dubajský think-tank *The Gulf Research Center* k závěru, že „soběstačnost není reálnou možností pro aridní a stále více lidnaté státy Zálivu“ (Woertz et al., 2008, str.20). Reakcí na tento fakt je strategie nákupu zemědělské půdy, ke které ostatně mimo jiné vyzývala již výše zmíněná zpráva *The Gulf Research Center*. Bohaté ropné státy pod záštitou Rady pro spolupráci arabských států v Zálivu (The Gulf Cooperation Council) v tomto smyslu zformulovaly společnou strategii s cílem dosáhnout potravinové bezpečnosti. Její hlavní myšlenkou je uzavření dohod se spřátelenými státy (tedy především muslimskými) a navázání vzájemné spolupráce na principu poskytování ropy a kapitálu výměnou za přístup k zemědělské půdě.

Produkce potravin v zahraničí ovšem není záležitostí pouze bohatých ropných států. Podobnou strategii sdílí i Jižní Korea nebo Japonsko, které dovážejí až 60 % veškerých potravin (GRAIN, 2008). Vlády obou zemí proto podporují snahy o získání zahraniční zemědělské půdy za účelem produkce potravin pro korejský, respektive japonský trh. Rovněž Čínská lidová republika usiluje o zahraniční půdu. Přestože je Čína v současné době v produkci potravin soběstačná, vzhledem k rostoucí populaci se stále většími nároky na obživu pro ni bude získání další orné půdy nezbytné¹⁰ (ibid.).

5.2 Poptávka po biopalivech

Za stále rostoucím zájmem o zemědělskou půdu v Africe stojí také poptávka po biopalivech. Vysoké ceny ropy v roce 2008 upoutaly pozornost investorů, kteří v produkci energetických plodin spatřili značný potenciál. Dá se totiž předpokládat, že kvůli měnícím se cenám ropy budou státy vyhledávat také alternativní zdroje energie. Tím by alespoň částečně snížily svoji závislost na dovozu ropy z jiných zemí (pokud tedy samy ropné zdroje nevlastní) a zároveň podpořily dlouhodobou energetickou bezpečnost země. Dalšími faktory, které přispívají k zvýšenému zájmu o produkci biopaliv, jsou energetické politiky vyspělých států a s nimi související finanční pobídky pro pěstitele energetických plodin. Například směrnice Evropské unie 2009/28/ES nastavuje nové mandatorní cíle pro využívání obnovitelných zdrojů energie. Podle ní musí každý členský stát do roku 2020 zajistit, aby z celkové spotřeby pohonných hmot využívaných v dopravě pocházelo minimálně 10 % z obnovitelných zdrojů¹¹. Tato směrnice také zmiňuje povinnost každého členského státu přijmout národní akční plány pro energii z obnovitelných zdrojů, které dále

---

¹⁰ Čína bývá řazena mezi státy, které ve velkém získávají zahraniční zemědělskou půdu pro zajištění obživy vlastních obyvatel (Smaller a Mann, 2009; Graham et al., 2010; Zoomers, 2010; Brown, 2011a). Někteří autoři (Cotula et al., 2009) označují tyto aktivity dokonce za součást oficiální národní potravinové strategie. Ne všichni však s tímto názorem souhlasí. Bräutigam a Xiaoyang (2009) poukazují na skutečnost, že ani v roce 2008 – tedy v době nejvyšších cen obilovin, by se Číně kvůli vysokým přepravním nákladům nevyplatilo pěstovat plodiny pro čínský trh. Naopak tvrdí, že čínské firmy produkují pouze pro místní obyvatelstvo nebo v ojedinělých případech i pro světový trh (zejména produkce vanilky z Ugandy, seznamu ze Senegalů, cukru ze Sierra Leone), nikoliv však pro trh čínský.

Ani mezi autory zabývající se touto problematikou tak neexistuje jednotný názor, jestli Čínu lze řadit mezi země, které získávají zemědělskou půdu pro obživu svých vlastních obyvatel či nikoliv.

¹¹ Až 90 % energie z obnovitelných zdrojů by měly zajistit právě biopaliva (Cotula a Vermeulen, 2009).

upřesní národní cíle pro podíly této energie v dopravě, při výrobě elektřiny, vytápění a chlazení (Ministerstvo životního prostředí, 2009).

Protože je energie získaná z fosilních paliv levnější, musí státy produkci biopaliv finančně podporovat. Často proto vlády přicházejí s různými pobídkami. Příkladem může být Švédsko, které si stanovilo ambiciózní cíl využívat v dopravě do roku 2030 pouze obnovitelné zdroje energie. Švédská vláda se tak nejen snaží investovat do výzkumu obnovitelných zdrojů energie, ale především poskytuje finanční pobídky pro firmy zabývající se produkcí biopaliv – a to nejen v Evropě, ale také Africe (Graham et al., 2010). Evropská unie jako celek se také snaží podporovat produkci plodin, které jsou dále využity jako biopaliva. Evropská rozvojová spolupráce například napomáhá africkým státům k zavedení politik souvisejících s biopalivy. Díky iniciativě Itálie a Světové banky tak mosambická vláda přijala strategický plán o využívání a produkci biopaliv¹². Do podpory biopaliv se zapojují rovněž evropské banky. Německá banka DEG (Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft) spolu s dalšími mezinárodními bankami jedná o financování projektu společnosti *Addax Bioenergy*, která hodlá na 20 000 ha v Sierra Leone pěstovat cukrovou třtinu a maniok na výrobu ethanolu (Graham et al., 2010). Evropské politiky do jisté míry ovlivňují i chování domácích investorů. Díky zajištěnému odbytu jsou místní investoři motivováni k nákupu zemědělské půdy pro produkci energetických plodin. Jihoafrická společnost *The Eastern Cape Development Corporation* se netají tím, že na 500 000 ha získává biopaliva výhradně pro státy Evropské unie (ibid.).

Je také vhodné zmínit, že zájem o produkci biopaliv nemá pouze Evropa. Podobný postoj sdílí i Spojené státy americké, které přijetím programu *Renewable Fuel Standard* chtějí zajistit, aby alespoň část paliva používaného v dopravě pocházela z obnovitelných zdrojů energie¹³. Přestože většina amerických biopaliv pochází ze severoamerických a brazilských zemědělských oblastí, rozsáhlé finanční pobídky podporující biopaliva mohou přesunout část produkce také do jiných zemí, včetně těch afrických (Cotula a Vermeulen, 2009).

---

¹² Italská ambasáda v Maputu spolu se Světovou bankou stály za vznikem studie o potenciálních přínosech biopaliv pro Mosambik. Výše zmíněný strategický plán o využívání a produkci biopaliv vycházel především z poznatků uveřejněných v této studii (Graham et al., 2010; Eenergy International Corporation, 2008).

¹³ Podle *Renewable Fuel Standard* má v roce 2012 pocházet 9 % paliva z obnovitelných zdrojů energie (EPA, 2011).

Velký zájem o biopaliva vnímají africké země jako velkou příležitost, které je potřeba využít. Mnoho afrických států proto vypracovalo národní strategie pro produkci biopaliv (mimo již zmíněný Mosambik také Malawi, Mali, Zimbabwe a Nigérie). Představitelé vlád se ale také různými pobídkami snaží přilákat zahraniční investory, kteří by do tohoto sektoru přinesli potřebný kapitál. V roce 2006 na podporu produkce biopaliv dokonce vznikla Panafrická asociace států neprodukcujících ropu (PANPP - Association des Pays Africains Non Producteurs de Pétrole). Toto uskupení patnácti států (Obr. 2) bývá také někdy označované za zelenou verzi OPEC¹⁴ (Green OPEC). V poslední době toto uskupení ale není příliš aktivní.

Obr. 2 Panafrická asociace států neprodukcujících ropu

Zdroj: Vytvořeno podle GRAIN (2007)

5.3 Zemědělská půda jako výhodná investice

Nedávná potravinová a finanční krize přeměnila zemědělskou půdu ve velmi atraktivní investici. Kvůli nedostatku krátkodobého výnosu a často nestabilní politické situaci investice do půdy v rozvojových zemích dříve nepatřila mezi typické

---

¹⁴ OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) – Organizace zemí vyvážejících ropu. Tato organizace koordinuje ekonomické politiky členských zemí, a to především v oblasti objemu těžby a cen ropy. K roku 2012 má OPEC 12 členů (z toho 4 africké státy: Libyi, Alžírsko, Nigérii a Angolu).

aktivity investičních společností, ale s rostoucími cenami potravin a stále větší poptávkou po biopalivech se zemědělská půda stala strategickým majetkem. Svůj podíl na tom měla také finanční krize, která vyvolala zájem o statky trvalejšího charakteru. Během roku 2008 tak začaly investiční společnosti ve velkém rozsahu skupovat zemědělskou půdu po celém světě. Mezi velmi žádané regiony patřily především oblasti střední a východní Evropy, avšak díky levné zemědělské půdě přilákala pozornost investorů také Afrika.

Například britská společnost *The Emergent Asset Management* již o rok později kontrolovala více než 150 000 ha v šesti jihoafrických zemích¹⁵ (Graham et al., 2010). Podobný zájem o půdu mají i velké světové banky. Mnoho z nich (například Deutsche Bank – Německo; Goldman Sach, BlackRock – USA) v posledních letech založilo zemědělské investiční fondy, jejichž prostřednictvím nakupují zemědělskou půdu (Smaller a Mann, 2009). Tímto způsobem banky dále diverzifikují své portfolio investic, aby tak snížily celkové riziko. Se stejným záměrem nakupují zemědělskou půdu také penzijní fondy. Podle Caroline Allen (2009) zejména evropské penzijní fondy¹⁶ s pomocí lucemburského fondu *Silverlands Fund* vyhledávají vhodnou zemědělskou půdu v subsaharské Africe. Od těchto investic se samozřejmě očekává vysoká návratnost, a to až 30 % během prvních pěti let (Hall, 2011). Tyto optimistické odhady vychází nejen z předpokládaného vyššího zisku ze zemědělské produkce, v potaz je také brána samotná rostoucí cena zemědělské půdy.

5.4 Další faktory ovlivňující poptávku po půdě

Existují i další příčiny přispívající k zvýšenému zájmu o africkou půdu, avšak ne všechny z nich se týkají výhradně zemědělské půdy. Pro úplnost je vhodné tyto faktory zmínit, neboť i jejich působením narůstá poptávka po půdě (včetně zemědělsky využitelné), což následně přispívá k její rostoucí ceně.

Prvním z těchto faktorů je nově vznikající **trh s uhlíkem**. Na konci 80. let 20. století již byly vyvíjeny snahy na zmírnění globálních klimatických změn. V této

---

¹⁵ Angola, Botswana, Mosambik, Jihoafrická republika, Svazijsko a Zambie.

¹⁶ Například dánský penzijní fond *Pensionskassernes Administration* investoval prostřednictvím výše zmíněného fondu 47,9 milionů USD do zemědělské půdy v Africe. *Silverlands Fund* očekává 15–20% návratnost této investice (GRAIN, 2011).

době bylo navrženo několik nástrojů a mechanismů, které měly snížit negativní dopady lidské aktivity. Na počátku 90. let byly nejprve upřednostňovány snahy o přímou regulaci a zdanění znečišťovatelů. Tyto návrhy však byly velmi brzy kritizovány především těmi, kteří regulační opatření chápali jako překážky rozvoje průmyslu. Z tohoto důvodu se snahy o ochranu životního prostředí přesunuly více k tržním nástrojům. V této době se také pozornost přesunula k zcela jinému způsobu ochrany klimatu, a to záchraně lesních porostů. Velmi populární se tak staly snahy o zvětšení lesní plochy, protože deforestaci bylo připisováno až 20 % emisí CO₂ (Benjaminsen et al., 2011). Úmysl tohoto snažení byl zřejmý. Díky aforestaci (zalesňování dlouhodobě bezlesých oblastí) a reforestaci (zalesňování původně lesních půd) by vznikly nové lesní porosty, které by z atmosféry absorbovaly CO₂, jehož množství by mohlo být následovně převedeno do „uhlíkových kreditů“. Ty by pak sloužily jako nová, volně obchodovatelná komodita. Není příliš překvapivé, že za nejvhodnější místa pro zalesnění byly vybrány právě rozvojové země. Jednak se v nich nachází dostatečné množství půdy, které by bylo možné zalesnit; půda se zde dá nakoupit za relativně nízkou cenu a třetím důvodem může být samotný fakt, že v rozvojových zemích probíhá deforestace nejrychlejším tempem.

Jedním z prvních počínů založených na této myšlence byl mechanismus čistého rozvoje (Clean Development Mechanism – CDM), který patří do trojice flexibilních mechanismů¹⁷ v rámci Kjótského protokolu. CDM umožňuje bohatým státům kompenzovat jejich znečištění ovzduší tím, že v rozvojových zemích naopak implementují projekty vedoucí ke snížení emisí skleníkových plynů. Za tyto projekty je možné získávat kredity započítatelné do splnění závazků daných Kjótským protokolem. Jedním z aktivit v rámci CDM jsou právě projekty zalesňovacího charakteru. Tyto projekty budou vhodné i pro budoucí program REDD+¹⁸, který bude pravděpodobně součástí post-Kjótského režimu ochrany klimatu. I když je tento

---

¹⁷ V rámci Kjótského protokolu existují tři typy flexibilních mechanismů: obchodování s emisemi, společně zaváděná opatření a mechanismus čistého rozvoje.

¹⁸ REDD (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation) je iniciativa Organizace spojených národů, která má vést ke snížení emisí z odlesňování a degradace lesů v rozvojových zemích. Hlavním cílem REDD je snaha finančně ohodnotit uhlík uložený v lesních porostech. Rozvojovým státům budou nabídnuty pobídky, aby snížily emise z deforestace a degradace lesů. Rozšířením základní iniciativy je mechanismus REDD+, který by na rozdíl od REDD podporoval také konzervaci lesů, jejich vhodný management a především rozšiřování lesních porostů. Program byl oficiálně zahájen v září 2008, ale v současnosti běží v rámci této iniciativy pouze pilotní projekty. Celý mechanismus REDD je prozatím ve fázi příprav a není doposud jasné, jak přesně bude program fungovat. Možné fungování REDD/REDD+ mechanismu i potenciální kontroverze podrobně objasňuje Angelsen (2008) ve studii *Moving Ahead with REDD*.

program teprve v počátcích, je možné očekávat, že stejně jako CDM i REDD+ může potenciálně přispět k zvýšenému zájmu o půdu. V současné době neexistuje ani jednoznačná shoda mezi odborníky zabývající se touto problematikou, jestli jsou CDM a REDD+ jedním z důvodů získávání půdy. Anseeuw et al. (2012a) uvádějí, že již dnes byla nakoupena půda pro několik projektů inspirovaných ziskem z redukce emisí. Podle Cotula et al. (2009) zase kvantitativní výzkumy prozatím neodhalily, že by byly půdní akvizice explicitně motivovány získáním uhlíkových kreditů. Na druhou stranu nelze ani vyloučit možnost, že trh s uhlíkem může hrát roli jako komplementární zdroj projektových příjmů – jak tomu je například u projektu *Mali Biocarburant* na výrobu bionafty v Mali (ibid.).

Rozvoj turismu a chráněných území patří mezi další faktory přispívající k zvýšené poptávce po africké půdě. V celosvětovém měřítku turistický sektor roste mezi 3 % až 6,6 % ročně (Anseeuw et al., 2012a). Rozvoj turistického sektoru neprobíhá všude stejným tempem, avšak i na africkém kontinentě se vyskytují státy se vzkvétajícím turistickým ruchem. Dokladem může být Tanzanie, kde od 90. let 20. století roste počet turistů až o 10 % ročně (Benjaminsen et al., 2011).

Samotné turistické resorty obvykle nezabírají mnoho místa, ovšem i tak se mohou stát dalším konkurujícím zdrojem při poptávce po půdě. Tento problém zpravidla nastává u vysoce ceněných půd především v pobřežních oblastech, kde rychle se rozvíjející turistická střediska vytlačují původní obyvatele z jejich domovů (Anseeuw et al., 2012a). Daleko větší dopad na obchod s půdou v Africe však mají ekoturistika a „safari-turistika“, což jsou odvětví turismu úzce spojené s ochranou místních území. Mezinárodní organizace, společnosti ale i soukromé osoby¹⁹ skupují velké územní celky za účelem ochrany přírody, velmi často také se záměrem využití těchto oblastí v cestovním ruchu. Takto vymezené oblasti spolu s oficiálně ustanovenými přírodními rezervacemi rovněž zvyšují tlak na místní trhy s půdou. K tomu dochází zvláště v zemích jižní Afriky (především Jihoafrická republika, Keňa, Namibie, Zambie), kde se velmi rozmáhá komerční ochrana přírody propojená s turistickým sektorem. Právě v posledních letech se stávají soukromé přírodní rezervace, často uměle vytvořené na produktivní půdě, velmi lukrativním odvětvím (Zoomers, 2010).

---

¹⁹ Americký miliardář Paul Tudor Jones je vlastníkem dvou přírodních rezervací sousedících s národním parkem Serengeti v Tanzanii. Podobně i Bill Gates, Richard Branson, Paul Allen vlastní rozsáhlé pozemky v Tanzanii, Demokratické republice Kongo, Súdánu a Zimbabwe (Mutch, 2011).

Podle nizozemské profesorky Annelies Zoomers (2010) je v posledních deseti letech také **půda skupována migranty v zemi svého původu**. Migranti²⁰ žijící dočasně nebo trvale v USA, Evropě nebo i jiných vyspělých státech světa, posílají zpátky do svých domovských zemí velké objemy remitencí. Podle výzkumů část z nich bývá použita na koupi obydlí nebo půdy (Cotula et al., 2004). Výzkum provedený v jižním Maroku odhalil, že migranti investují do půdy daleko více než běžné domácnosti – migranti usilují o úřední schválení vlastnických práv, nakupují novou půdu nebo si ji pronajímají. Důvodem pro tyto investice je nejčastěji snaha o udržování dobrých vztahů s rodinou a způsob zaopatření se do budoucnosti.

Mezi další faktory podněcující poptávku po půdě patří rostoucí **zájem o tropické dřevo** a jiné lesní produkty. Se stále větším množstvím lesních produktů, se kterými je na trzích obchodováno, se stávají lesní porosty stále více atraktivnější příležitostí pro potenciální investory. Anseeuw et al. (2012a) uvádí, že od roku 2000 již Čína získala oprávnění spravovat více než 2,67 milionů ha lesů v Gabonu a další vyjednávání probíhají s Demokratickou republikou Kongo a Kamerunem.

Zatímco obchodování s dřevem a jinými lesními produkty ovlivňuje rozsáhlé oblasti, **poptávka po dalších surovinách** (včetně nerostných surovin a technických plodinách) může také, i když v menší míře, ovlivňovat způsob využití a následný trh s půdou. Za rostoucí poptávkou po těchto surovinách stojí zejména rychlý rozvoj nově industrializovaných států globálního Jihu. Co se týče afrických států, v některých z nich je klíčovou surovinou ropa, jejíž těžba obvykle omezuje další využití půdy. Místní vlády totiž často vyčleňují pro těžbu ropy tisíce hektarů půdy, jejíž další rozvoj je do jisté míry omezen. Příkladem je Súdán²¹, kde se ropa začala těžit v roce 1999. Již o 10 let později bylo pro těžbu ropy úředně vymezeno více než 1,1 milionů km², což je více než v jakékoliv jiné africké zemi (Global Witness, 2009). I když je pro těžbu fakticky využívána pouze malá část, potenciál celé této oblasti nemůže být kvůli legislativním omezením plně využit.

---

²⁰ Nejvíce afrických mezinárodních migrantů pochází z Nigérie, Senegalu a Jihoafrické republiky. Mnoho migrantů je původem také ze Somálska, Ghany, Etiopie, Eritrey, Gambie a Kapverdské republiky (Zoomers, 2010).

²¹ Po rozdělení Súdánu na dva státní celky v červenci 2011 větší část ropných zásob připadla Jižnímu Súdánu.

V africkém prostředí příliš neovlivňuje trh s půdou **rozvoj průmyslu**, někteří autoři (Anseeuw et al., 2012a) ho přesto uvádějí jako jeden z možných důvodů zvýšeného zájmu o půdu. Odkazují se především na výrazný nárůst počtu speciálních ekonomických zón v Africe, které často vedou k zabírání již využívané půdy a následným konfliktům. Případovou studii na toto téma vypracovala již dříve zmíněná organizace *International Land Coalition*, která se zabývala dopady rozvoje průmyslu v pobřežních oblastech Beninu (Dossou et al., 2011).

6 Dopady zahraničních investic do zemědělské půdy v Africe

Ohromný zájem o půdu v rozvojovém světě vyvolal mnoho otázek, jestli zahraniční investice do zemědělství přinesou rozvojovým zemím očekávaný užitek nebo spíše řadu dalších problémů. Přestože již bylo provedeno mnoho studií týkajících se půdních akvizic, nelze jednoznačně určit, zda jsou tyto investice rizikem nebo příležitostí. Jednotlivé obchody se totiž od sebe výrazně liší, a proto je nutné na každou investici posuzovat individuálně. Jejich dopady pak nezáleží pouze na záměru investora a jeho přístupu, důležitou roli hraje také ochota a schopnost vlád přijímacích zemí tyto investice využít ve svůj prospěch.

Přestože zahraniční investoři obvykle vlastní nebo spravují relativně malé oblasti z celkové plochy daného státu využívané k zemědělské produkci (s výjimkou Demokratické republiky Kongo a Mosambiku, viz. Tab. 2), neměly by být dopady těchto investic podceňovány.

Tab. 2 Rozsah půdních akvizic jako % zemědělské půdy ve vybraných státech, 2012

Rozsah půdních akvizic jako % zemědělské půdy			
DR Kongo	48,8 %	Malawi	6,2 %
Mozambik	21,1 %	Mali	6,1 %
Uganda	14,6 %	Senegal	5,9 %
Zambie	8,8 %	Tanzanie	5,0 %
Etiopie	8,2 %	Súdán	2,3 %
Madagaskar	6,7 %	Nigérie	1,0 %

Zdroj: Cotula (2012)

Pozn.: Dohody týkající se půdy mohou být jak pronájmy, tak i přímé koupě.

Zahraniční investor může svými aktivitami přispět k rozvoji daného státu, ale může rovněž jednat pouze ve svém zájmu bez ohledu na místní obyvatelstvo a životní prostředí. Samotný příliv kapitálu je obvykle vnímán kladně, zvláště v africkém kontextu po dlouhá léta opomíjeného zemědělství. Navzdory tomu tyto investice nemusí mít na rozvoj státu pouze kladný vliv.

Dopady, ať už negativní či pozitivní, mohou být pozorovány přímo – například tvorbou nových pracovních míst, ztrátou přístupu k zdrojům nutných pro život nebo spíše nepřímo, což se může postupem času projevit ohrožením potravinové bezpečnosti. Jejich efekt může být také vnímán v několika dimenzích – na místní úrovni, na úrovni států nebo globálně napříč světovými trhy. Zahraniční investice do zemědělství rovněž ovlivňují život místních obyvatel v různých oblastech. Mezi důležité aspekty patří především možnost zaměstnání a příjmu, ekonomického rozvoje, zajištění a ochrana živobytí. V potaz by se ovšem měl brát i osobní názor ovlivněných lidí, jejich právo na vlastní rozhodování a možnost vybrat si svou cestu rozvoje (Anseeuw et al., 2012a). V neposlední řadě je třeba také připomenout, že zahraniční investice do půdy mají vliv na různorodé skupiny lidí. Výsledky těchto obchodů mohou ovlivnit nejen místní obyvatelstvo, ale také místní elity, investory a v některých případech i obyvatelstvo v domovské zemi investora. Následující podkapitoly se pak věnují dopadům v místě projektů, neboť tyto oblasti jsou investicemi ovlivněny nejvíce.

6.1 Přímé zisky afrických států

Častým argumentem na podporu zahraničních investic do zemědělské půdy v rozvojových státech je skutečnost, že investoři do země přinášejí nový kapitál, který přispěje k rozvoji státu jako celku. Ne vždy však investice přinášejí tak velký užitek, jak se očekává.

Přímé ekonomické zisky patří mezi nejdůležitější argumenty, kterými jsou půdní transfery obhajovány. Jedná se především o poplatky za prodej či pronájem půdy a následně i zisky plynoucí ze zdanění. Tyto výnosy by měla vláda dále použít k veřejnému prospěchu. Podle dosavadních zpráv však nic nenavědčuje tomu, že by k takto užitečnému využití zisků docházelo. Důvodem je především fakt, že zisky tohoto druhu nejsou vysoké. Naopak se rozvojové státy snaží investory přilákat co největšími ústupky, a proto v celém obchodu oficiální poplatek za půdu obvykle nehraje významnou roli. V Súdánu, kde jsou pronájmy půdy velmi nízké, může investor získat feddan²² (přibližně 0,42 ha) v odlehlejších oblastech za 2–3 USD/rok, v žádanějších oblastech okolo Chartúmu dosahují ceny až 20 USD/rok za feddan (Cotula et al., 2009). Obdobně nabízejí svou půdu i jiné státy. Roční

²² Feddan je územní jednotka používaná v Egyptě, Súdánu a Sýrii. Odpovídá přibližně 4200 m².

pronájem půdy se pohybuje od 2 USD/ha v Etiopii, 5 USD/ha v Libérii a až 13,8 USD/ha v Kamerunu (Cotula, 2011). Někdy je půda investorům poskytnuta dokonce bezplatně. Tým pod vedením Lorenza Cotuly et al. (2009) podrobně prozkoumal několik dohod zahraničních investorů na africkém kontinentě a zjistil, že žádná platba nebyla vyžadována například u projektu unie UEMOA²³ v Mali. Ani při dohodě Madagaskaru se společností *GEM Biofuels*, která v jižní části ostrova pěstuje na ploše 452 500 ha dávivec pro výrobu biopaliv, nebyl žádný poplatek požadován (ibid.).

Pro úplnost je také vhodné zmínit, že nízké nebo dokonce žádné platby za transfer půdy neplatí pro ryze soukromé dohody. Je pravděpodobné, že v těchto případech je cena velmi vysoká, i když její přesná výše nebývá obvykle uvedena. Tento typ obchodu však není v afrických podmínkách příliš častý, neboť soukromé vlastnictví půdy není až tak rozšířené.

Pokud je však v případě pronájmu státní půdy poplatek vyžadován, jeho výška může být pravidelně revidována. Takto nastavené dohody jsou typické například pro Ugandu, kde u velmi dlouhodobých pronájmů na 99 let bývá nájem znovu projednáván v desetiletých intervalech (neplatí pro pronájmy do 49 let, ve kterých zůstává výška nájmu neměnná) (ibid.).

Dohody týkající se transferu půdy mohou obsahovat kromě kupní ceny nebo nájemného také jiný typ poplatku. Ten většinou souvisí s využíváním společných zdrojů, zpravidla vody. V Mali tak musí investor odvádět každoroční poplatek za vodu použitou na zavlažování. Pokud by investor platbu odmítal platit, na základě neplnění podmínek může místní vláda vzájemnou dohodu anulovat. V Mali navíc není poplatek za vodu fixní, ale o jeho výši každoročně rozhoduje relevantní ministerstvo (ibid.).

Zdanění investorových aktivit a zisku může rovněž vést k zvýšení veřejných příjmů. Do státní pokladny mohou plynout finanční prostředky získané z dovozního či vývozního cla, daní z obratu, příjmu apod. Ve snaze přilákat zahraniční investory je však snaha tyto poplatky limitovat. Výjimkou proto nejsou daňové prázdny. Tento typ investiční pobídky například platí od roku 2003 v Etiopii, kde místní vláda deklarovala pětileté daňové prázdny pro zemědělské společnosti exportující nejméně 50 % své produkce (Makki a Geisler, 2011). Pokud by však tato pobídka

---

²³ Mali bezplatně pronajalo 11 288 ha unii UEMOA (Západoafrická hospodářská a měnová unie), jíž je Mali členem. Pronájem je uzavřen na 50 let s možností prodloužení (Cotula et al., 2009).

neexistovala, do etiopské státní pokladny by mohlo směřovat velké množství financí. Cotula et al. (2009) vypočítali, že během pěti let by mohla tímto způsobem Etiopie utržit až 60,3 miliónů USD, v případě, že by byla vybírána daň ze zisku od všech zahraničních investorů obhospodařujících dohromady 602 760 ha²⁴.

Některé země se k investorům nechovají tak velkoryse jako již zmíněná Etiopie. Daně jsou po investorech bez výjimky vyžadovány, ovšem často bývá problematické jejich vybírání. Podle společné studie Světové banky, IIED (International Institute for Environment and Development) a Oxfam jsou v afrických zemích daně málokdy vybírány, především z důvodu nedostatečné kapacity nebo politické vůle regulovat a monitorovat investice, uplatňovat podmínky smluv a následně vybírat daně (Zagama, 2011).

Důvod, proč vlády afrických zemí přistupují k tak velkým ústupkům ve prospěch investora, je zřejmý. Jejich primárním zájmem není získat z pronájmu či prodeje co největší finanční obnos, naopak hlavním záměrem bývá snaha o stimulaci místní ekonomiky a celkový rozvoj daného státu. Díky zahraničním investorům tak mohou být rozvíjena odvětví, která byla dříve opomíjena. Tyto ústupky bývají kompenzovány různými závazky investorů – často ve formě stavby dopravní a zavlažovací infrastruktury. Zpravidla bývají tyto infrastrukturní projekty realizovány v blízkosti investice, ovšem někdy je investor požádán o výstavbu infrastruktury mimo oblast projektu. Sýrie proto musela v Súdánu vybudovat zavlažovací systém na 4 200 ha v jiné části země než se projekt investora nacházel (Cotula et al., 2009). Závazky na výstavbu infrastruktury nemusí být také vázány pouze na zemědělskou činnost. Katar, který má v pronájmu 40 000 ha na severním pobřeží Keni, se proto podílí na výstavbě druhého nejhlubšího mořského přístavu v Keni na ostrově Lamu (Mathenge, 2009).

6.2 Vytvoření nových pracovních míst

K častým příslibům zahraničních investorů také patří vytvoření nových pracovních míst. To patří mezi hlavní přínosy, kterými investor přispívá k rozvoji daného státu. Počet příslibených pracovních míst se odvíjí od velikosti projektu a celkového produkčního systému. Zároveň investor musí brát v potaz typ pěstované plodiny, neboť každá plodina je jinak náročná na pracovní sílu (Tab. 3).

---

²⁴ Pro potřeby tohoto výpočtu byl odhadnut roční příjem 20 USD/ha.

Tab. 3 Náročnost vybraných typů plodin na pracovní sílu u projektů velkého rozsahu

Náročnost vybraných typů plodin na pracovní sílu, počet pracovních míst/ 1000 ha			
Cukrová třtina ^a	153	Kaučuk	420
Cukrová třtina ^b	700	Obiloviny	10
Čirok	53	Palma olejná	350
Dávivec	420	Sója	18

Zdroj: Deininger et al. (2011)

Pozn.1.: Počty pracovních míst potřebných na jeden tisíc hektarů produkce daného typu plodiny vycházejí z investičních plánů jednotlivých projektů, které Deininger et al. (2011) použili pro svou studii.

Pozn.2.: a. cukrová třtina použitá na výrobu ethanolu, zavlažovaná, mechanizovaná sklizeň (Mosambik); b. cukrová třtina použitá na výrobu ethanolu, zavlažovaná, manuální sklizeň (Tanzanie)

Příslib na vytvoření nových pracovních míst bývá nejvíce ceněn, neboť ze získané práce mají místní obyvatelé přímý ekonomický zisk. Pozitivní dopady mohou být pozorovatelné i na celé komunitě. Jak uvádí Deininger et al. (2011), v Libérii investor zaměstnal 400 lidí na hlavní pracovní poměr. Většina z těchto pracovníků byli bývalí vojáci, bez kvalifikace, kteří se díky nové pracovní příležitosti mohli navrátit do běžného života. Jejich začlenění zpátky do komunity mělo velmi pozitivní vliv, neboť byl pozorován pokles prostituce a korupce v celé oblasti. Těchto kladných případů však není mnoho. Naopak očekávání zůstávají často nenaplněna. Ve smlouvách totiž nemusí být vždy specifikován přesný počet pracovních míst, které investor hodlá vytvořit, a proto počet nově vzniklých pozic nemusí odpovídat představám místních. Nicméně i když je tento závazek přesně vymezen, jeho realizace v úplném rozsahu je přesto nejistá. Příkladem nenaplnění závazků může být mosambický projekt na výrobu biopaliv, v rámci kterého investor přislíbil vytvořit 2 650 nových pracovních míst. Podle posledních zpráv však bylo do roku 2011 zaměstnáno jen 35–40 pracovníků na hlavní pracovní poměr a dalších 30 zaměstnanců pouze sezónně (Deininger et al., 2011).

Velká očekávání ze zahraničních projektů jsou snižována sezónním charakterem práce. Tyto sezónní pozice bývají také zabírány migranty, což dále limituje potenciál investic rozvíjet danou oblast. Příliv migrantů za prací může rovněž zvyšovat napětí v místní komunitě, zvláště pokud bylo vytvoření pracovních

míst považováno za jednu z forem kompenzace za ztrátu přístupu k půdě a jiným zdrojům. Za problematické je také považováno, pokud si investor na projekt přiváží svou vlastní pracovní sílu. Na manažerské a jiné kvalifikované pozice obvykle nejsou najímáni místní pracovníci. V některých případech dokonce dochází k zaplnění většiny pracovních pozic vlastními zaměstnanci. Tímto se vyznačují především čínské projekty. Uvádí se, že čínská vláda plánuje vyslat až 10 000 čínských farmářů na implementaci projektu v Mosambiku (von Oppeln a Schneider, 2009).

Nicméně i když investor vytvoří nová pracovní místa, která jsou nabídnuta místním obyvatelům, přesto nemusí být naplněna všechna očekávání do projektu vkládaná. Jak upozorňuje Mezinárodní organizace práce (ILO, 2004, str. 34):

„těžké pracovní podmínky, nízký plat, násilí a sexuální obtěžování jsou v zemědělství až příliš časté. A i když díky novým exportním příležitostem došlo v některých případech k zvýšení příjmů, růst světového obchodu se zemědělskými plodinami nevedl k zlepšení životních podmínek lidí pracujících v zemědělství v rozvojových zemích“.

Konkrétních příkladů dokládající toto tvrzení je hned několik. V Ugandě, na květinových plantážích společnosti *Ruparelia Group*, nejsou místním pracovníkům zajištěny vhodné ochranné pomůcky, což způsobuje těžké zdravotní potíže, v ojedinělých případech i s následkem smrti (Graham et al., 2010). Zprávy o špatných pracovních podmínkách se také zmiňují o rwandských plantážích společnosti *Madhvani*, na kterých se pěstuje cukrová třtina. Společnost je dlouhodobě obviňována z neodpovídajících platových podmínek vzhledem k náročnosti vykonané práce. Podstatnou část pracovníků tvoří ženy a mladiství, jejichž denní plat nepřekračuje 1 USD (Anseeuw et al., 2012a).

Nakonec je dobré zmínit, že u většiny rozlehlých zemědělských projektů bude pravděpodobně docházet k snižování počtu zaměstnanců. Z důvodu rostoucí mechanizace zemědělské produkce již nebude potřeba tolik pracovní síly a je zde předpoklad, že nabídka pracovních míst bude v budoucnosti značně omezována.

6.3 Dopady na místní drobné producenty

V případě, že investorův záměr jakýmkoliv způsobem neohrožuje živobytí místních obyvatel, může být projekt velkou příležitostí pro místní drobné producenty. Místní zemědělci totiž mohou prostřednictvím různých komerčních vazeb využít přítomnosti většího aktéra a těžit z dané situace (těmto alternativním přístupům se více věnuje kapitola 8). Komerčními vazbami je myšleno zejména smluvní hospodářství, tzv. *contract farming* nebo také smluvní zemědělská produkce, která je realizována na základě vzájemné dohody mezi drobným zemědělcem a kupujícím. Tato dohoda stanovuje zemědělci podmínky pro produkci plodin (je specifikováno množství produkce, kvalita, doba a způsob doručení), zároveň se kupující touto smlouvou zavazuje k odběru produkce, často za předem dohodnutou cenu. Investor tak v tomto případě ve skutečnosti nemusí na půdě sám fyzicky hospodařit, ale pronajímá ji dále drobným zemědělcům, od kterých následně skupuje produkci.

Jak velký mají místní producenti užitek z tohoto vzájemného vztahu závisí především na podmínkách vyjednaných smluv. Přestože je hlavní vyjednávací síla zpravidla na straně kupujícího – tedy zahraničního investora, užitek z tohoto vztahu mají i místní producenti, kteří mají minimálně zajištěný odběr svých výpěstků. Investoři mohou pomoci místním zemědělcům také získat lepší technologie a know-how²⁵.

Je ovšem zřejmé, že z těchto komerčních vazeb jsou vyloučeni ti nejchudší zemědělci, neboť obvykle nedokáží vyhovět investorovým požadavkům na kvalitu a kvantitu vyprodukovaných plodin. Mezi další nevýhody smluvního hospodářství patří jednostranná závislost zemědělce na vlastníkovu půdy, který obvykle vykupuje celou produkci (Anseeuw et al, 2012a).

6.4 Přístup k půdě pro místní obyvatele, potravinová bezpečnost

Zájem o zemědělskou půdu je povzbuzován představou, že se v Africe nachází obrovské množství nevyužívané a neobydlené půdy vhodné pro zemědělskou produkci. Tuto představu africké vlády ještě dále podporují, aby do svých zemí

---

²⁵ Možnost získání lepších technologií, know-how nebo lepších odrůd plodin se týká pouze producentů určitým způsobem spolupracujících s investorem. Nicméně pokud investor nemá zájem na zapojení místních zemědělců do produkce, hrozí vytvoření dualistického systému zemědělství s enklávami moderní zemědělské produkce (FAO, 2009).

přilákaly zahraniční investory odhodlané k nákupu či pronájmu rozlehlých území. Ve skutečnosti však na africkém kontinentě neexistuje půda, která by nebyla využívána nebo alespoň nárokována místními obyvateli (Anseeuw et al., 2012a; Mutch, 2011). Přestože se některé půdy mohou jevit jako opuštěné, jsou téměř vždy využívány určitým způsobem místními komunitami, včetně kočovných a polokočovných kmenů, které dané oblasti využívají pouze po určitou část roku. Hospodaření tohoto typu ale není obvykle místní vládou považováno za dostatečně produktivní, a proto bývá půda nabízena potenciálním zájemcům. Není překvapivé, že o zdánlivě opuštěné půdy (obvykle také méně úrodné) nemají investoři největší zájem. Svou pozornost obracejí k oblastem, které jsou vhodné pro komerční zemědělskou produkci²⁶. Tyto oblasti bývají kolektivně využívány místními komunitami, k čemuž je opravňuje zvykové právo, zřídka také právo vlastnické. Zvyková práva však nebývají ve všech státech brána v potaz a půda tak může být volně nabízena investorům bez nutnosti kompenzace.

Půda, o kterou mají investoři zájem, musí splňovat několik podmínek. Především musí být velmi úrodná, lehce dosažitelná, s dostatkem vodních zdrojů, v blízkosti trhů, lidských sídel (z důvodu najímání zaměstnanců) a dostupnosti exportního centra. Dá se tedy předpokládat, že půdy splňující výše uvedené požadavky jsou již využívané a nemohou být považovány za půdy opuštěné. Pokud tedy vláda nabízí investorům půdu „nevyužívanou“ a „nadbytečnou“, je zde především snaha o ospravedlnění zamýšlených transakcí. Tak tomu bylo například u projektu *Nuanetsi Bio fuels* v Zimbabwe, kde byla investorovi nabídnuta půda, která byla podvodem označena za aridní a nevyužívanou – tedy takovou, která není pro vládu cenná, a proto může být poskytnuta zájemci. Projekt byl tedy nejen zaměřen na zemědělskou produkci, ale paradoxně i na přeměnění suché oblasti na úrodnou (Mujere a Dombo, 2011). Podle studií IIED je také veškerá obchodovaná půda v Etiopii označována za nevyužívanou a bez jakýchkoli dřívějších uživatelů (Graham et al., 2010).

Běžně tak bývá zabírána půda, na které jsou závislí místní obyvatelé. Pokud jim je odepřen přístup ke zdrojům dříve využívaným, může být vážně ohroženo jejich živobytí a potravinová bezpečnost. Zabrané půdy totiž nemusely být používány pouze na pěstování potravin, ale také pro sběr lesních produktů (včetně tradičních

---

²⁶ Popřípadě lesní hospodářství u projektů zaměřených na získání uhlíkových kreditů.

léciv), sběr dřeva, pasení dobytka, lov nebo byly ponechány jako rezervy pro expanzi obhospodařovaných ploch budoucích generací. Anseeuw et al. (2012a) popisují příklad pastevců, kteří kvůli projektu v Etiopii nemohli nadále používat pastevecké stezky k vodním zdrojům a strategickým pastvinám. Někteří z těchto pastevců pak byli nuceni k prodeji svých stát, protože již nebylo možné na omezeném území chovat tak velká stáda.

Vzhledem k povaze půdních investic (zájem o nejúrodnější půdy, dlouhodobé pronájmy popřípadě koupě) mohou tyto zábery ovlivnit budoucí potravinovou bezpečnost. Většina afrických zemích zažívá značný populační růst, který bude v menší míře znatelný i v následujících desetiletích. Snížené množství disponibilní úrodné půdy se proto v budoucnu může stát velkým problémem (Cotula a Vermeulen, 2009).

V globálním měřítku pak mohou zahraniční investice do půdy ještě více ohrozit potravinovou bezpečnost státu jako celku. Již v současné době jsou africké státy nuceny potraviny dovážet, některé z nich jsou dokonce příjemci potravinové pomoci. Je tedy paradoxem, že státy, které nejsou schopny zajistit pro své vlastní obyvatelstvo dostatečné množství potravin, jsou ochotny podstoupit části svých nejúrodnějších zemědělských oblastí pro produkci plodin jinému státu. Velkou pozornost proto například vyvolala dohoda keňské vlády s Katarom o podstoupení několika set hektarů úrodné půdy. Tato smlouva byla odhalena právě v době, kdy Keňa zažívala období sucha a nízkých sklizní a vláda byla nucena vyhlásit stav potravinové nouze (Cotula et al., 2009). Obdobně i v Mosambiku, kde až 35 % domácností trpí chronickým nedostatkem jídla, byly podle studie Oxfam v letech 2007–2009 pěstovány potraviny na 32 000 ha vlastněných zahraničními investory (Zagama, 2011). Podle listu *The Economist* zase Světový potravinový program (WFP) v letech 2007 až 2011 poskytl Etiopii 230 000 tun potravin v hodnotě 116 milionů USD, což je podobná částka, za kterou saúdští investoři pěstují obilí, ječmen a rýži na etiopské půdě (The Economist, 2009a). Mezi další příjemce potravinové pomoci WFP, kteří zároveň pronajímají půdu zahraničním investorům, patří Súdán a Madagaskar (Graham et al., 2010). To jsou jen některé příklady, které dokazují, že rostoucí produkce potravin nemusí vést k zajištění potravinové bezpečnosti.

V posledních letech je velmi diskutované téma produkce biopaliv, neboť rozšíření osevních ploch energetických plodin může rovněž ohrozit potravinovou bezpečnost. Velká poptávka po biopalivech vede pěstitele k přehodnocování svých

strategií a na plochách, které byly dříve určené pro produkci potravin, jsou dnes pěstovány energetické plodiny. Rostoucí tlak na využívání půdních a vodních zdrojů následně přispívá k nárůstu cen potravin, které jsou pak méně dostupné pro chudé obyvatelstvo. Odhady, jak velkým dílem přispívá produkce biopaliv k zvýšení cen potravin, se značně různí. Analýza ministra zemědělství USA z května roku 2008 tvrdí, že produkce biopaliv přispěla k nárůstu cen potravin pouze 2–3 % (Molony a Smith, 2010). Nicméně podle interního dokumentu Světové banky z dubna 2008, který zveřejnil britský deník *The Guardian*, se produkce biopaliv podílela na nárůstu cen potravin v letech 2002 až 2008 ze tří čtvrtin (Mitchell, 2008).

6.5 Přístup k vodě

Zemědělská produkce není možná bez vody. To je také jedním z důvodů, proč státy s nedostatečným množstvím vodních zdrojů (Saúdská Arábie, Katar, Jordánsko, SAE aj.) vyhledávají nové oblasti pro pěstování zemědělských plodin. Tyto státy také patří mezi největší importéry tzv. „virtuální vody“²⁷ (Jägerskog et al., 2012). A vzhledem k tomu, že investoři nemají zájem o půdu samotnou, ale především půdu s dostatečným množstvím vodních zdrojů, bývá někdy skupování zemědělské půdy zahraničními investory označováno za *water grab*, popřípadě *water land grab* (Graham et al., 2010; Brown, 2011b).

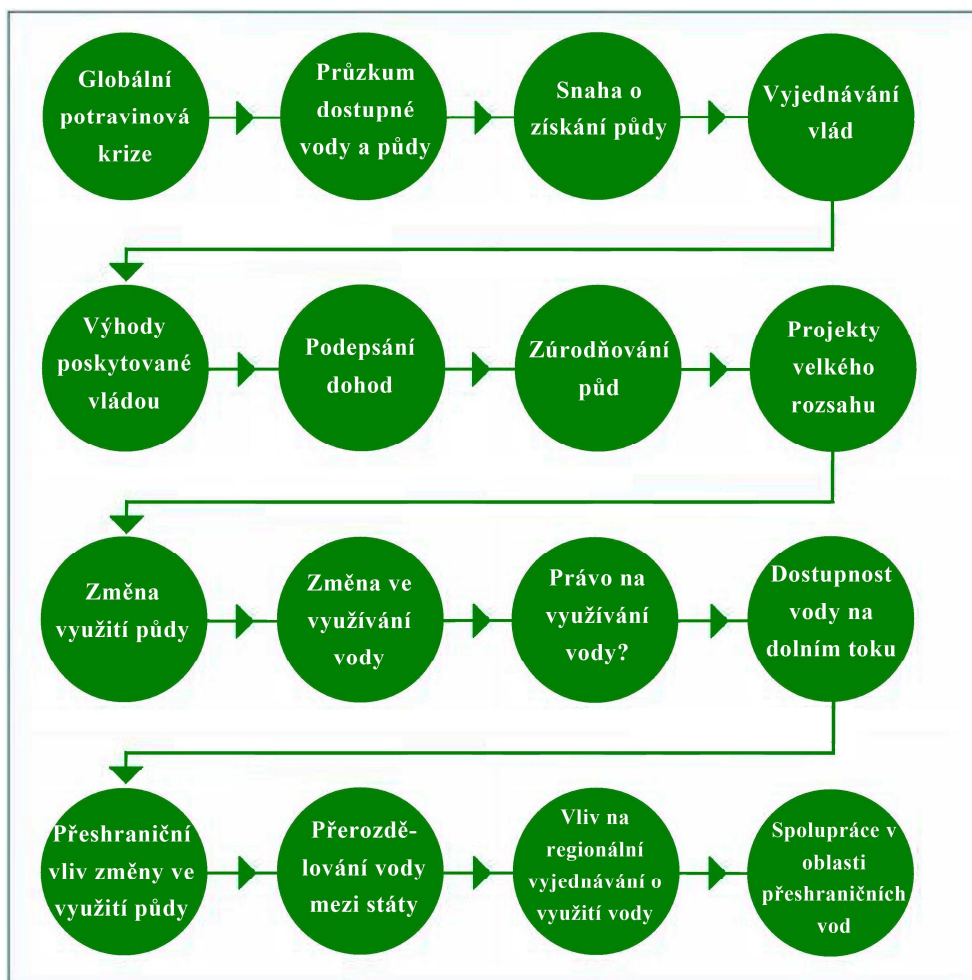
Ve velké části dohod mezi investorem a pronajimatelem/prodejcem půdy není využívání vody při zemědělské produkci vůbec zmíněno. Potvrzují to studie Lorenza Cotuly (2011), který podrobně prozkoumal 12 takových smluv podepsaných v Etiopii, Kamerunu, Libérii, Madagaskaru, Mali, Senegal a Súdánu. U většiny těchto smluv nebylo využívání vody dohodnuto, výjimku tvořily dvě smlouvy z Mali. V případě první smlouvy s libyjskou vládou bylo investorovi umožněno vodu bez omezení využívat pouze v období dešťů, v období sucha pak investor může pěstovat pouze na vodu méně náročné plodiny. U druhé smlouvy bylo dokonce přesně specifikováno množství vody na zavlažování (20m³/s). Pokud však není využití vody nijak určeno, investor není nucen spotřebu vody omezovat, což může vést k nevhodnému využívání a plýtvání. Navíc pokud se stát zaváže k poskytování vody pro daný projekt, tento závazek může být v budoucnu velmi

---

²⁷ Virtuální vodou je označena voda, která byla použita k výrobě daných produktů a je v nich tedy „virtuálně“ obsažena. Například k vypěstování 1 kg pšenice je potřeba přibližně 1 000 litrů vody.

problematický, neboť v období sucha bude muset stát prioritně zajistit vodu pro investora. V tomto případě tak může být dostupnost vody (povrchové i podpovrchové) pro místní obyvatele značně omezena.

Komplexnost celé problematiky je znázorněna na následujícím schématu (Obr. 3). I když bylo v předchozích kapitolách popsáno několik příčin rostoucího zájmu o africkou půdu, v tomto případě autoři Jägerskog et al. (2012) za nejdůležitější spouštěcí mechanismus určili pouze potravinovou krizi. Podle tohoto schématu velké zahraniční investice ovlivňují nejen místní využití půdy a vody, ale mají také dopad na státy níže po proudu řek. Pro korektní jednání a předcházení sporů týkajících se využití vodních zdrojů je tedy potřebná přeshraniční spolupráce.

Obr. 3 Komplexita dopadů: od globální potravinové krize k problematice přeshraničních vod

Zdroj: Jägerskog et al. (2012)

Nutnost spolupráce v oblasti přeshraničních vod zdůrazňuje také Lester R. Brown (2011b). Na příkladu Egypta, Súdánu a Etiopie popisuje, jak velké zahraniční investice do zemědělství mohou ovlivnit dostupnost vody ve zmíněných státech. Již dnes je v těchto státech spotřebováváno ohromné množství vody na pěstování potravin pro obživu vlastní populace a vzhledem k očekávanému růstu populace²⁸ a množství zahraničních investic do půdy bude ale tato spotřeba nadále zvyšována. Bude proto muset dojít k přehodnocení smluv o využívání vody v Nilu, neboť podle stále platné dohody z roku 1959 má Egypt nárok na 75 % vody a Súdán na pouhých 25 %. Etiopie nebyla k dohodě ani přizvána. Brown navíc považuje za nezbytné přijetí dvou společných iniciativ. Za první, státy musí využívat efektivní zavlažovací technologie a pěstovat plodiny, které jsou méně náročné na vodu. Za druhé, Brown také navrhuje, aby státy kolektivně zabránily dalšímu zabírání půdy zahraničními aktéry. Jen takto se budou moci státy závislé na Nilu vyhnout konfliktům o vodu.

6.6 Dopady na bydlení

V jednom rozhovoru poskytnutým médiím mluvčí keňského prezidenta podotkl, že „*když chcete, aby se ve Vaší zemi investovalo, musíte dělat ústupky*“ (The Economist, 2009a). Podobný názor nepochybně sdílí i ostatní země usilující o přízeň investorů. Jedním z těchto ústupků je nutnost přesídlit místní obyvatele, která může vážně ohrozit jejich život, zvláště pokud je vystěhování nucené a investory záměry nebyly s místní komunitou předem projednávány.

Pokud dojde k záboru obydlí, nemusí vždy dojít k úplnému vystěhování. V některých případech mohou residenty zůstat na zabrané ploše do doby, než se investor rozhodne danou oblast aktivně využívat. Jindy mohou obyvatelé zůstat ve svých obydlích, je jim ovšem zabráněna část pozemků, na kterých hospodařili. Podle několika autorů (Graham et al., 2010; Deng, 2011; Cotula, 2012) však také dochází k úplnému vystěhování místních obyvatel, které je vynucené a nedobrovolné. Julien-François Gerber (2008) popisuje případ z Kamerunu, kde bylo deset komunit domorodých kmenů *Bagyeli* nuceno vystěhovat se z lesů, ve kterých tradičně přebývají. Tyto lesní plochy byly totiž přeměněny na plantáže *Hevecam*

---

²⁸ V současné době žije v těchto státech (Egypt, Etiopie, Súdán, Jižní Súdán) přibližně 222 milionů obyvatel (CIA, 2012). Podle odhadů OSN jejich populace naroste na 272 milionů do roku 2025 a 360 milionů do roku 2050 (Brown, 2011b).

(kaučukovníková monokultura vlastněna singapurskou skupinou *GMG*) a *Socapalm* (plantáž palmy olejné vlastněná francouzskou skupinou *Bolloré*). Přestože byly vystěhovaným kmenům slíbeny kompenzace v podobě výstavby nových obydlí mimo plantážní oblasti a blíže neurčené kompenzace za zničené hrobky, společnosti žádné odškodnění a náhrady neposkytly. Podle posledních zpráv tak žijí původně lesní kmeny na okrajích plantáží, do kterých nesmí vstoupit a v důsledku zanechání původního způsobu života jejich populace drasticky klesá.

Pro vystěhované obyvatele může být navíc velmi obtížné získat novou půdu na zajištění obydlí a hospodaření. Vzhledem k rostoucímu zájmu o půdu stoupá její cena a především pro nejchudší obyvatelstvo může být problematické sehnat odpovídající bydlení. Jsou proto nuceni migrovat do okrajových oblastí, kde nemusí být tak úrodná půda a dostatek vody pro zemědělskou produkci. Také obchodníci a lidé zapojení v jiných nezemědělských aktivitách mohou být přesunem negativně ovlivněni. V Zambii bylo zdokumentováno, že obchodníci přesunutí do znevýhodněných oblastí musejí na trhy cestovat do vzdálenějších oblastí, což je náročné časově i finančně (Anseeuw et al., 2012a). Vystěhovaní obyvatelé mohou hledat nové útočiště v městech, kde obvykle přispívají k rozvoji slumů.

6.7 Dopady na ženy

Ženy jsou považovány za nejvíce zranitelnou skupinu postiženou rozsáhlými akvizicemi zemědělské půdy. Nejen ženy, ale zvláště domácnosti vedené ženami mohou negativně pociťovat změny ve využívání půdy v blízkosti bydliště. Podle studie ILC zranitelnost žen vyplývá ze čtyř faktorů (Anseeuw et al., 2012a):

- Za prvé, ženy v subsaharské Africe čelí diskriminaci ve vztahu k přístupu k půdě, k jejímu vlastnictví a spravování. Například v Burkině Faso ženy podle zákona nemohou vlastnit půdu nezávisle na svém manželovi popřípadě jiném mužském příbuzném (Graham et al., 2010). Graham et al. dále uvádějí, že dokonce i ve státech, kde je umožněno samostatné vlastnictví půdy bez ohledu na pohlaví, je ženám ve vlastnictví bráněno. To se týká především Zambie a Kamerunu, kde se společnosti stále silně řídí tradičními normami a mechanismy na prosazení nediskriminačního zákona chybějí. V Kamerunu

tak ženy vlastní pouze 10 % půdy, přestože vykonají až 75 % zemědělské práce (Rossi a Lambrou, 2008).

- Za druhé, zranitelnost afrických žen také vyplývá z jejich diskriminace v sociokulturních a politických vztazích, což je nejvíce pozorovatelné v každodenních činnostech. Ženy na rozdíl od mužů nemohou svobodně rozhodovat o všech záležitostech, a tak je jejich vliv na chod celé domácnosti limitovaný. V subsaharské Africe mají obvykle ženy na starost přípravu potravy pro rodinu. V případech, kdy jsou ovšem komunity nuceny opustit svou půdu z důvodů zahraničních projektů, může být pro ženy těžší tuto povinnost splnit. Zvláště pokud ztratí blízký zdroj vody, palivového dříví a úrodné půdy. Soupeření o půdu mezi energetickými plodinami na výrobu biopaliv a plodin na obživu navíc vede k zvyšování cen potravin (Zagama, 2011). Pro ženu je tak těžší obstarat dostatek potravin pro celou rodinu.
- Za třetí, příjem žen bývá v porovnání s muži obvykle nižší. Pokud jsou tedy ženy na zemědělském projektu zaměstnány, obvykle jsou platově znevýhodněny.
- A na závěr, ženy jsou fyzicky zranitelnější. Pokud jsou zaměstnány na zemědělském projektu, častěji než muži se stanou oběťmi obtěžování a fyzického napadnutí.

Je jistě také dobré zmínit, že při rozsáhlých zemědělských projektech mohou být ženy i zvýhodňovány. Byly totiž zaznamenány případy, kdy byly zaměstnavatelem upřednostňovány před muži, neboť ženy bývají ochotny pracovat za nižší plat (Graham et al., 2010). Kromě toho jsou ženy pečlivější a jsou ochotny pracovat více, aby si udržely svou práci (Rossi a Lambrou, 2008).

6.8 Kompenzace

Kompenzace jsou obvykle poskytovány komunitám, které byly přímo zasaženy projekty zahraničních investorů. Zpravidla by se mělo jednat o platbu za ztrátu půdy, domu či jiného majetku, v některých případech je možné náhradu poskytnout v materiální podobě. V širším smyslu se pak mezi tyto náhrady může počítat také realizace investorových příslibů na vytvoření pracovních míst, stavbu

dopravní a zavlažovací infrastruktury nebo školních a zdravotnických zařízení. Příklady kompenzací za ztrátu půdy u vybraných projektů jsou uvedeny níže (Tab. 4).

Kompenzace mohou být poskytnuty vládou přijímacího státu nebo přímo investorem. Jsou ovšem zdokumentovány případy, kdy byla kompenzace poskytnuta de facto investorem, i když to byla povinnost vlády. K tomu dochází tehdy, když je ve státní pokladně nedostatek finančních prostředků a investorem poskytnuté kompenzace mu jsou následně odečteny z nájmu/kupní ceny půdy (Cotula et al., 2009).

Jelikož je v Africe často půda vlastněna státem, místní obyvatelé nedostávají v pravém slova smyslu odškodnění za ztrátu půdy, ale přesněji za ztrátu práva na půdu. V těchto případech jsou proto kompenzace limitovány například na ztrátu úrody apod. Většinou však nebývá kompenzována ztráta za přístup k půdě a jiným zdrojům, včetně vody (Cotula a Vermeulen, 2010a). Kompenzování „ztráty práva na půdu“ bývá ovšem častokrát velmi problematické. Je zaznamenáno mnoho případů, kdy žádná kompenzace nebyla místním komunitám poskytnuta z důvodu neuznání zvykového práva na využívání dané lokality. Například v Zambii byly místní komunity, po desetiletí obývající území patřící misii, označeny za nelegální přistěhovalce bez nároku na kompenzaci (Anseeuw et al., 2012a). I když nejsou tyto případy ojedinělé, státy se čím dál tím častěji snaží zvyková práva místních uznávat. V Tanzanii je proto zákonem ustanovená povinnost kompenzace pro vesnici jako celek za ztrátu komunitní půdy a navíc také jednotlivým residentům za ztrátu práva na obývání území (Cotula et al., 2009). Obdobná situace je i v Etiopii, kde musí být ze zákona poskytnuta kompenzace vystěhovaným residentům (Makki a Geisler, 2011).

Výše kompenzace také nemusí odpovídat způsobené ztrátě. Pokud je kompenzace poskytnuta ve formě finanční náhrady, její množství nemusí být dostatečné k obnově živobytí. Navíc většina zákonů afrických zemí umožňuje residenty vystěhovat před poskytnutím kompenzace, na kterou mohou čekat i několik let (Anseeuw et al., 2012a). Vzhledem k limitovanému přístupu k bankovním službám a na trhy s pozemky může být někdy materiální kompenzace výhodnější. Cotula a Vermeulen (2010a) uvádějí příklad z Mali, kdy každá z 800 domácností dotčených projektem měla nárok na pět ha půdy²⁹.

---

²⁹ Z těchto pěti ha byly dva poskytnuty zadarmo a další tři ha si mohli místní obyvatelé pronajmout na dobu 20 let.

Tab. 4 Příklady kompenzací u vybraných projektů

Příklady kompenzací u vybraných projektů						
Cílová země, region	Domácí země investora	Velikost projektu v ha	Doba pronájmu, počet let	Příjemce kompenzace	Materiální kompenzace	Finanční kompenzace
Sierra Leone, Makeni	Švýcarsko	10 000	50	producenti rýže	žádná, pouze byly nabízeny kurzy zaměřené na zemědělství, zdraví a finanční oblast	12 USD/ha/rok
Súdán, Equatoria, Terekeka	Norsko	179 000	99	místní autority zastupující komunitu	žádná, pouze byla rozvíjena spolupráce na rozvojových projektech	0,07 USD/ha/rok
Súdán, Gwit	Egypt	105 000	25	místní autority zastupující komunitu	stavba kliniky pro místní komunitu	žádná
Súdán, Lainya	USA	600 000	49	místní autority zastupující komunitu	žádná	40–50 % čistého zisku společnosti v období pronájmu
Súdán, Západní Equatoria	Indie	8 020	32	místní autority zastupující komunitu	žádná	200 000 USD jednorázový vklad do sociálního fondu; 10 USD/m ³ zpracovaného týkového dřeva, které společnost exportuje
Tanzanie, Lindi, Kilwa	Nizozemí	34 736	99	60 % správní oblast, 40 % producenti kukuřice a ovoce	žádná	250 000 USD
Tanzanie, Mkuranga District	Velká Británie	8 000	99	cca 250 000 producentů manga a kešů ořechů	žádná	max. 250 USD (částka odvozena od počtu plodících stromů, nikoliv od počtu ha)
Tanzanie, Morogoro Kilembeta	Velká Británie	5 818	99	producenti rýže a cukrové třtiny	semena na první sezónu, nářadí, půda na přesídlení, rýže, vybudování dvou kanálů	2x 7,4 USD/ha pro max. 150 vesničanů; 50 mil. USD grant

Zdroj: Anseeuw et al. (2012b)

I když je kompenzace přislíbena, bylo popsáno několik případů, kdy investor své závazky nesplnil (například již výše zmíněná situace domorodých kmenů *Bagyeli* v Kamerunu, kapitola 6.6). Problematická může být také využitelnost kompenzací. Investor působící v Zambii vytvořil pro zasaženou komunitu několik důležitých služeb, které předtím v dané oblasti scházely – například soukromou školu, přístup k rádiovému spojení a internetu. Nicméně i přes existenci těchto služeb v regionu, většina z nich nebyla pro populaci zasaženou projektem dostupná (Anseeuw et al., 2012a).

6.9 Environmentální dopady

Již několik let vyjadřuje FAO a UNEP (Program OSN pro životní prostředí) obavy, že velkoplošné komerční zemědělství může vážně ohrozit životní prostředí. Největší obavy především plynou z rozšíření produkce uniformních odrůd, což může urychlit ztrátu biodiverzity. Podle FAO jen od 90. let 20. století bylo ztraceno až 75 % genetické rozmanitosti plodin kvůli tomu, že zemědělci upouštějí od pěstování tradičních místních odrůd a přiklánějí se k pěstování geneticky jednotných, vysoce výnosných druhů plodin (Graham et al., 2010).

Komerční zemědělské projekty zaměřené na co nejvyšší výnosy mohou být také spojovány se ztrátou úrodnosti půd a s celkovým znečištěním životního prostředí. Půdy tropického pásu nejsou příliš vhodné pro intenzivní zemědělskou produkci a pro dosažení uspokojivých výsledků musí být používáno velké množství hnojiv a pesticidů. Dlouhodobé používání chemikálií, ale také zavlažování pak vede nejen k celkovému znečištění půdy, ale také k zvýšené salinitě, erozi a výskytu půdních patogenů (von Braun a Meinzen-Dick, 2009). Velké zemědělské projekty ovšem nemusí přispívat k degradaci životního prostředí pouze v lokalitě projektu. Dossou et al. (2011) popisují, jak se přesídlenci, kteří byli kvůli rozsáhlému skupování půdy nuceni opustit svá obydlí, usadili v blízkosti Cotonou, hlavního města Beninu. Početné osídlování těchto oblastí vedlo k extrémnímu znečištění a zdravotním problémům.

Investice do monokulturních plantáží jsou také jednou z příčin deforestace (Wykes, 2009). Dříve zalesněné plochy jsou přeměňovány na rozsáhlé plantáže a dále využívány pro produkci zemědělských plodin.

6.10 Hrozba konfliktů

Mnoho autorů (Mujere a Dombo, 2011; Hall, 2011; Deininger et al., 2011; Deng, 2011) také zmiňuje, že velké zahraniční investice do zemědělské půdy mohou vyvolávat konflikty. Rostoucí tlak na půdu a jiné zdroje může ve společnosti vyvolávat napětí a nestabilitu. K tomu dochází především v případech, kdy místní komunita neuznává legitimní práva investora na půdu a obráceně.

V Africe je stále velká část obyvatelstva závislá na soběstačném zemědělství a s tím související nezbytný přístup k půdě. Pokud je však těmto lidem přístup k půdě odepřen, vzniklá situace může vyústit v konflikt, jak tomu bylo například v Ugandě. V květnu 2007 vypukly v Kampale masivní demonstrace, při kterých přišli tři lidé o život. Protestanti se bouřili proti záměru ugandské vlády přeměnit tisíce hektarů deštného lesa na jednom z ostrovů Viktoriina jezera na rozsáhlé plantáže palmy olejné. (Graham et al., 2010). V médiích často zmiňovaný je také záměr jihokorejské firmy *Daewoo Logistics* získat na Madagaskaru 1,3 ha zemědělské půdy, od kterého muselo být upuštěno z důvodu rozsáhlých protestů místních obyvatel. Tento vyvolaný konflikt však neskončil pouze zrušením plánované dohody. Nespokojenost vyústila ve státní převrat a odvolání prezidenta Ravalomanana (Williams, 2009).

7 Opatření k odstranění rizik

V předchozích kapitolách byly popsány příčiny, které vedou zahraniční aktéry k investicím do zemědělské půdy v Africe a také dopady, které mohou ovlivnit rozvoj hostitelské země, ať už negativně či pozitivně. Snahou všech afrických států by mělo být přijmout taková opatření, která povedou k maximálnímu využití potenciálu zahraničních investic do půdy a zároveň minimalizovat negativní vlivy způsobující celou řadu problémů. Vlády afrických zemí by proto měly dbát na optimální nastavení smluv, dohlížet na jejich naplňování, popřípadě podniknout vhodné kroky, pokud není dohoda ze strany investora dodržena. Odpovědnost je také na straně investorů. Ti by měli uvážlivě přistupovat ke každé smlouvě a jednat tak, aby z dohody neměli užitek pouze sami, ale aby projekt přispíval k rozvoji hostitelské země. Neméně důležité jsou mezinárodní organizace, které by měly dohlížet na regulérní jednání obou stran dohody a zároveň kontrolovat respektování základních principů a pravidel zahraničních investic směřujících do zemědělství rozvojových zemí.

Odpovědným a korektním přístupem především prvních dvou zmíněných aktérů se z půdních akvizic může stát oboustranně výhodná spolupráce. Je ovšem důležité předem posoudit všechny možné dopady plánovaných akvizic a snažit se tak předcházet implementaci projektů, které by mohly být označeny za *land grab*.

7.1 Optimální nastavení smluv

Smlouvy dlouhodobého charakteru, což dohody týkající se prodeje či pronájmu zemědělské půdy nepochybně jsou, ovlivňují vývoj dané lokality až na několik desetiletí dopředu. Současná rozhodnutí musí být proto založena na strategickém uvažování o směřování dalšího vývoje zemědělství, včetně zohlednění budoucnosti drobných zemědělců a jejich koexistence s moderními formami zemědělské produkce.

K maximalizaci zisku ze zahraničních investic obvykle brání nedostatečná kapacita hostitelské země prosadit takovou smlouvu, která přinesla požadovaný užitek. Vzhledem k povaze investora totiž obvykle bývá vyjednávací síla na jeho straně (Cotula a Vermeulen, 2010a). Za problematickou je také vnímána snaha hostitelských států nabídnout investorům co největší pobídky – jak již bylo zmíněno,

například ve formě různě obsáhlých úlev na daních, snížením poplatku za pronájem půdy apod. V některých případech dokonce africké vlády přistupují k podpisu smluv, aniž by byl návrh investora dostatečně vypracován. Hostitelská země tak může povolit implementaci projektu, který je neslučitelný s místními a národními plány rozvoje lokality. Neobvyklé proto nejsou případy, kdy byly podepsány dohody, jejichž projekty nebyly technicky proveditelné anebo uskutečnitelné v celém plánovaném rozsahu. Podle výzkumů provedených v roce 2011 v Mosambiku, Zambii a Tanzanii je dokonce obtížné najít projekt, který by byl realizován v celém zamýšleném rozsahu (Deininger et al., 2011).

Smlouvy by také měly být pokud možno co nejkonkrétnější, aby bylo zřejmé, co je přesně předmětem dohody a jaké jsou závazky a povinnosti ať už jedné či druhé strany. Jak ale dokládá analýza Lorenza Cotuly (2011), realita tomu většinou neodpovídá. Po prozkoumání 12 dohod³⁰ týkajících se pronájmů půdy Cotula zjistil, že většina z nich byly velmi krátké dokumenty bez bližší specifikace. Výměnou za dlouhodobé právo na využívání půdy a v některých případech také za prioritní právo na využívání vody, investoři velmi vágně přislíbili další investice a vytvoření pracovních míst. Cotula ale také uvádí několik příkladů dobře zformulovaných dohod, které mají potenciál přinést africkým státům řadu výhod. Tři zkoumané dohody z Libérie³¹ měly jasně vymezenou pronajímanou lokalitu, obsahovaly konkrétní závazky investora na vytvoření pracovních míst a minimalizování dopadů ohrožujících potravinovou bezpečnost regionu. Liberijské smlouvy byly také ratifikovány parlamentem a na rozdíl od naprosté většiny smluv jsou dostupné veřejnosti³². Takto správně napsané smlouvy by nebyly možné bez silného vyjednávacího týmu liberijské vlády, špičkové právní podpory a efektivních finančních analýz projektů (ibid.). Vytváření přesného znění smluv a stanovení jejich přesných podmínek je rovněž velmi časově náročné. Je tedy zřejmé, že dohody sjednané v časové tísní nemohou být zpracovány kvalitně.

Co se týče dohod uzavíraných s investory, kteří plánují v hostitelské zemi pěstovat potraviny pro svou vlastní potřebu, je vhodné ve smlouvách definovat ochranná opatření pro zachování potravinové bezpečnosti v místě projektu (Zoomers,

---

³⁰ Zkoumané smlouvy pocházely z Etiopie, Kamerunu, Libérie, Madagaskaru, Mali, Senegalu, Súdánu a Jižního Súdánu.

³¹ Předmětem vyjednávání těchto tří dohod bylo celkem 71 165 ha na pěstování palmy olejné, rýže a kaučukovníku. Investory byly soukromé společnosti z Evropy, severní Ameriky a severní Afriky.

³² Smlouvy jsou dostupné na adrese: www.leiti.org.lr

2010; Williams, 2009). Pokud by tato opatření byla ve smlouvách specifikována, investor by byl v případě potravinové krize předem obeznámen s možností omezeného (popřípadě zastaveného) vývozu produkce ze země. Díky těmto opatřením by mohl být stát částečně chráněn před potravinovou krizí, zároveň by se tak předešlo možným konfliktům s investorem.

Celý proces uzavírání smluv by měl být transparentní. Bez transparentního a zodpovědného přístupu je pravděpodobné, že smlouvy budou uzavírány ve prospěch určitých skupin obyvatelstva a velmi často na úkor jiných. Nedostatečně transparentní jednání může snižovat odpovědnost jednotlivých stran kontraktu dodržovat smluvní podmínky a dobrovolné směrnice týkající se zahraničních investic do zemědělské půdy. Nedostatečná transparentnost může taktéž přispívat ke korupčnímu jednání. Většina vyjednávání probíhá za zavřenými dveřmi a konečná podoba smluv obvykle není veřejně přístupná (Anseeuw et al., 2012a). Jen velmi málo dohod je veřejně přístupných v celém znění, výjimkou jsou například již výše zmíněné smlouvy z Libérie, které jsou dokonce zpřístupněny na internetu. Ve většině zemí však není možné získat kompletní data o velikosti, povaze a lokalitě investice ani z oficiálních míst jako jsou katastrální úřady a pozemkové banky (Cotula et al., 2009). Je zřejmé, že některé detaily smluv nemohou být zveřejněny, aby byla ochráněna důvěryhodnost celé transakce. Na druhou stranu však nedostatek informací znemožňuje veřejnosti demokratickou kontrolu transakcí a poskytuje tak příležitost ke korupci, která je na africkém kontinentě velmi rozšířená. Dokládá to Index vnímání korupce (CPI), ve kterém většina afrických států tradičně obsazuje spodní příčky³³ (Transparency International, 2012). Není proto překvapivé, že se v médiích objevují zprávy obviňující zahraniční investory z poskytnutí finančního či materiálního úplatku vysokým vládním úředníkům a dokonce i prezidentovi (Cotula et al., 2009).

Součástí transparentního jednání je také možnost všech zúčastněných stran získat veškeré informace o plánované investici. Investoři, kterým chybí potřebné informace o místních specifikách, mohou navrhnout projekt, jehož realizace nebude schůdná. Projektem zasažené komunity, které nejsou plně informovány o chystaném

---

³³ CPI je vyjadřován na stupnici od 0 do 10, přičemž 0 znamená nejvyšší korupci, 10 naopak nejnižší. Pro rok 2011 byl CPI určen pro 182 států. Z afrických států byla korupce v roce 2011 nejvíce pocíťována v Somálsku (182. místo, spolu s Korejskou lidově demokratickou republikou obsadila nejnižší příčku); Súdánu (177. místo); Rovnickové Guineji a Burundi (172. místo); Libyi, Demokratické republice Kongo, Čadu a Angole (168. místo) (Transparency International, 2012).

projektu, budou také pravděpodobně méně ochotné realizaci projektu podpořit, což může vyvolávat konflikty (Deininger et al., 2011). Nedostatek informací týkajících se samotné implementace investorova záměru a plnění jeho závazků taktéž znemožňují monitorování projektu jak nevládními organizacemi, tak i místní komunitou. V důsledku neznalosti investorových závazků pak není možné zhodnotit, jestli je investor plní.

Dobře nastavené smlouvy jsou nicméně pouze základním předpokladem k tomu, aby zahraniční investice do zemědělské půdy přinášely hostitelské zemi očekávaný užitek. Vlády rozvojových zemí by měly dbát nejen na jasné specifikování investorových závazků, měly by také nastavit mechanismy, které by pobízely investory k zodpovědnému chování. Mezi tyto mechanismy patří zejména možnost uvalit sankce popřípadě ukončit kontrakt, pokud investor neplní své smluvní závazky nebo porušuje místní zákony (Cotula a Vermeulen, 2009). Použití těchto mechanismů musí být spojeno s monitoringem investorova výkonu. Souvislý monitoring ale v afrických státech obvykle nebývá prováděn. Častější jsou jednorázové kontroly na začátcích projektu, kde reálné výsledky nemusí být prozatím znatelné. Jak ale upozorňují Allen a Giovannetti (2011), některé vlády nemají potřebné kapacity k monitorování investorových aktivit a ani ochotu napomínat nebo uvalit sankce za nedodržení smluvených podmínek.

Pro případ, že se smluvní strany dostanou do vzájemného konfliktu (například z důvodů nenaplnění závazků apod.), měl by ve smlouvách být také uveden způsob, jakým budou vzájemné rozpory řešeny. Smaller a Mann (2009) uvádějí tři možnosti, jak může být spor řešen. Za prvé, k řešení sporu mohou být použity soudy v zemi projektu. Druhou možností je využití arbitráže v zemi projektu při aplikaci domácího práva. A za třetí, spory mohou být řešeny mezinárodním arbitrážním procesem. Posledně zmiňovaný způsob je investory upřednostňován, protože je vnímán jako více nestranný než řešení sporů na domácí půdě projektu (ibid.). Řešení sporů mezinárodními arbitrážními procesy bývá také obvykle předurčeno mezinárodními investičními dohodami mezi státy. Jejich nejčastější formou bývají již zmíněné BITs (bilaterální smlouvy o ochraně a podpoře investic), v nichž se smluvní strany, tedy státy, zavazují k řešení vzájemných konfliktů týkajících se investic mezinárodní arbitráží (Cotula a Vermeulen, 2009).

7.2 Respektování názoru místní komunity

Při schvalování investorových záměrů by měl být brán ohled na názor potenciálně zasažené komunity. Avšak aby byla daná komunita určitým způsobem zapojena do schvalovacího procesu, musí být splněn předpoklad rozpoznání a uznání legitimacy na využívání stanovené lokality. I když v mnoha afrických státech postupně dochází k posilování ochrany pozemkových práv, včetně zvykového práva, míra jejich uznání se v jednotlivých státech značně liší³⁴. Nicméně i když není právo komunity na osídlené území státem respektováno, i v tomto případě by měl být při posuzování projektu brán v potaz jejich názor.

Tím nejzákladnějším způsobem, jak ohodnotit vliv plánovaného projektu na místní komunitu, je evaluace socioekonomických dopadů celé investice. Před realizací investičního záměru je tak nutné vypracovat studii ESIA (posouzení sociálních dopadů a vlivu na životní prostředí), v některých státech stačí pouze posouzení vlivu investice na životní prostředí EIA (v Tab. 5 jsou znázorněny příklady politik a praxe s ohledem na zapojení dotčených komunit do rozhodovacího procesu). Zákon vyžaduje provedení studie ESIA například v Kamerunu, Mali nebo Zambii (Cotula, 2011; Deininger et al. 2011). Přestože je EIA/ESIA ve zmíněných státech povinná, často tato studie chybí. Například v Zambii je i přes zákonnou povinnost podle Deininger et al. studie provedena pouze u 15 % projektů. EIA/ESIA také bývají mnohdy provedeny nedostačujícím nebo nevhodným způsobem. Investor totiž může zneužít nerozvinuté environmentální a sociální legislativy hostitelské země a při vypracování studie se opírat o jejich nedokonale definované standardy (Cotula, 2011). Jistým řešením by mohla být aplikace mezinárodních standardů, ovšem ty nejsou vždy jednoznačně přijímány. Nicméně i když jsou studie o posouzení vlivů investic provedeny, vlády obvykle dále realizovaný projekt nemonitorují a nelpí na dodržování přislíbených závazků. Výše zmíněné nedostatky byly potvrzeny nedávným výzkumem, jehož výsledky publikovali German et al. (2011). Autoři zdokumentovali nejen případy, kdy studie nebyly provedeny před zahájením projektu (Ghana, Mosambik), ale rovněž takové, které obsahovaly falešné údaje (Tanzanie) a fakta záměrně matoucí (Zambie).

---

³⁴ Ochrana práva místních komunit na využívání obývané lokality je explicitně zmíněna v zákonech o úpravě vlastnických vztahů k půdě v Mali (schváleno v roce 2000), Mosambiku (1997), Tanzanii (1999) a Ugandě (1998) (Cotula a Vermeulen, 2010).

Tab. 5 Příklady politik a praxe s ohledem na hodnocení, konzultace a souhlas dotčených obyvatel ve vybraných afrických zemích

Příklady politik a praxe s ohledem na hodnocení, konzultace a souhlas dotčených obyvatel ve vybraných afrických zemích					
Země	Podmínka EIA/ESIA	EIA/ESIA v praxi	Podmínka konzultace s komunitou	Podmínka souhlasu komunity	Konzultace v praxi
Etiopie	EIA	Data nedostupná	Ano, součástí EIA	Ne, souhlas nutný pouze od vlády a orgánů správní oblasti	Konzultace s vůdci klanů a oficiálními úřady, žádná konzultace s komunitou v 6 ze 6 případů
Ghana	ESIA nebo zhodnocení rizik	ESIA provedena v 11 z 11 případů, ESIA veřejně dostupná ve všech případech	Ano	Částečně, od soukromých vlastníků nebo tradičních vůdců	Konzultace s komunitou v 5 z 5 případů
Mali	EIA	EIA provedena v 6 z 13 případů, ESIA veřejně dostupná v 2 z 13 případů	Bez podmínky	Ne, souhlas nutný pouze od legálně uznaných držitelů půdy	Žádný důkaz konzultace s komunitou v 3 ze 3 případů, ale byly konzultovány rozvojově zaměřené zem. projekty
Madagaskar	EIA	EIA provedena v 5 z 10 případů, ESIA veřejně dostupná v 1 z 10 případů	Ano, součástí EIA	Ne, souhlas nutný pouze od legálně uznaných držitelů půdy	Konzultace s komunitou v 7 z 10 případů
Mosambik	EIA	Žádné kvantitativní data, ale EIA zaznamenána v kvalitativních případových studiích	Ano	Ano	Žádné kvantitativní data, ale konzultace zaznamenána v kvalitativních případových studiích
Tanzanie	EIA	Žádné kvantitativní data, ale EIA zaznamenána v kvalitativních případových studiích	Ano	Ano	Žádné kvantitativní data, ale konzultace zaznamenána v kvalitativních případových studiích

Zdroj: Cotula a Vermeulen (2010a)

Provedení studie ESIA musí nezbytně zahrnovat určitou interakci s místní komunitou, která je primárním objektem při posuzování sociálních dopadů plánované investice. Cotula a Vermeulen (2010a) nicméně uvádějí, že v některých případech může být tato interakce omezena na pasivní dotazování vybraných členů komunity. Kupříkladu v Etiopii nebo na Madagaskaru je naopak specifikováno, že v rámci studie ESIA musí být s potenciálně zasaženým obyvatelstvem provedena konzultace, jejíž součástí je zjišťování socioekonomického postavení místních obyvatel včetně jejich názoru na chystaný projekt (ibid.).

Přestože je přímá konzultace zajisté správným krokem směřující k zodpovědné realizaci investičních záměrů, nevyplývá z ní oprávnění měnit podobu projektu nebo v případě nesouhlasu komunity eventuálně celý projekt zastavit. To naopak umožňují principy FPIC, neboli zásady svobodného, předchozího a informovaného souhlasu obyvatel potenciálně zasažených plánovaných projektem. FPIC je na mezinárodní úrovni formálně schválen Deklarací OSN o právech domorodého obyvatelstva z roku 2007, článkem 32 (OSN, 2008). Základním principem FPIC³⁵ je právo místních komunit udělit souhlas či nesouhlas navrhovaným projektům v oblastech komunitou obývanými. Je také zapotřebí respektovat, že souhlas vychází z tradiční kultury a zvyků, které jsou charakteristické pro danou komunitu. Přestože zásady FPIC již začlenilo několik států³⁶ do svých národních legislativ, prozatím není FPIC součástí politiky žádného afrického státu (Cotula et al., 2009). V Ghaně, Mosambiku a Tanzanii je ale již v současné době vyžadováno, aby investor před realizací svého záměru získal souhlas od dotčené komunity (ibid.). Je ovšem zřejmé, že i přes dobře nastavená pravidla nemusí být realita příliš uspokojující. Nhantumbo a Salomão (2010) popisují, jakým způsobem probíhají zákonem stanovené konzultace v Mosambiku:

- konzultace většinou probíhá během jednoho setkání,
- místním komunitám nejsou v předstihu poskytnuty relevantní informace,
- samotný konzultační proces je veden nevhodným způsobem, bez ohledu na skutečný názor komunity,
- přestože jsou ženy nejvíce zapojeny do obdělávání půdy, málokdy bývají zapojeny do konzultací,

---

³⁵ Přestože se FPIC originálně vztahuje pouze na domorodé obyvatelstvo, měla by být tato zásada prosazována při jakýchkoliv jednání s místním obyvatelstvem, které je přímo ovlivněno plánovaným projektem.

³⁶ Například Filipíny a Austrálie.

- oficiální zprávy o provedených konzultacích uvádějí protikladné údaje.

Nakonec je také dobré zmínit, že i zodpovědně provedená konzultace může mít svá úskalí. Do konzultačního procesu totiž nebývají zapojeny skupiny obyvatel ovlivněné jen nepřímo – například pastevci využívající území pro plánovaný projekt pouze po určitou část roku (Cotula et al., 2009). Navíc komunitu mohou v jednáních zastupovat místní elity, které nemusí vyjadřovat názor celého společenství, ale jednájí spíše ve svůj prospěch. Příklad tohoto jednání je popsán z Ghany, kdy kmenoví vůdci pronajali více než jeden milion hektarů společné půdy 17 různým společnostem produkujících biopaliva (Anseeuw et al., 2012a).

7.3 Mezinárodní iniciativy podporující zodpovědné investice do zemědělství

S rostoucím počtem zahraničních investic do zemědělské půdy rozvojových zemí bývají čím dál tím častěji vznášeny obavy, jestli dokáží tyto investice přinést slibovaný užitek či nikoliv. Častokrát je nejen v médiích, ale také na půdě velkých mezinárodních organizací vyjadřováno znepokojení nad nedostatečnými pozitivními efekty zahraničních investic a zprávami týkajícími se nerespektování práv místních obyvatel. Tyto pochybnosti proto vedly k vytvoření mnoha iniciativ, které by upravovaly pravidla chování investorů při nákupu či pronájmu zemědělské půdy v cizině. Doporučení přinášejí mezinárodní organizace, neboť samotným rozvojovým státům obvykle chybí potřebné mechanismy k ochraně místních práv a svých zájmů.

Za nejznámější etický kodex je považován dokument s názvem *Principles for Responsible Agricultural Investment that Respects Rights, Livelihoods and Resources*, také zjednodušeně označovaný RAI (z anglického responsible agro-investment), který byl vytvořen v roce 2009 ve spolupráci mezinárodních organizací FAO, IFAD (Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj), UNCTAD (Konference OSN o obchodu a rozvoji) a Světové banky. RAI vychází z modelu společenské odpovědnosti firem a není určen pouze pro samotné investory, ale také pro jejich finanční podporovatele. Prostřednictvím RAI je doporučeno sedm základních principů, které by investoři měli ve svých projektech respektovat (Světová banka, 2010):

1. Měla by být uznána a respektována existující práva na půdu a s ní spojené přírodní zdroje.
2. Investice by měly potravinovou bezpečnost v cílových zemích posilovat, ne ji ohrožovat.
3. Procesy vedoucí k získání půdy by měly být transparentní, monitorované a měly by vést k zodpovědnosti zainteresovaných stran.
4. Projekt by měl být konzultován se všemi dotčenými stranami a uzavřené dohody by měly být dodržovány.
5. Investor by měl zajistit, že projekty dodržují právní řád, odráží osvědčené postupy a jsou ekonomicky životaschopné.
6. Investice by měly mít pozitivní sociální dopady a neměly by zvyšovat zranitelnost místních obyvatel.
7. Environmentální dopady způsobené projektem by měly být identifikovány a musí být přijata opatření na podporu udržitelného využívání zdrojů. Zároveň musí být minimalizovány negativní dopady.

Přestože RAI může být chápán jako stěžejní dokument ve snaze zastavit problematické přebírání půdy v rozvojových zemích, není považován za naprosto bezchybný. Například Ruth Hall (2011) kritizuje, že k vypracování těchto zásad nebyli přizváni zástupci občanské společnosti a jedná se tedy spíše o návrh technokratů nadnárodních organizací. Navíc není ani jeden z těchto principů vymahatelný a není jisté, kdo by měl jejich uplatňování monitorovat. Oxfam ve své kritice zachází ještě dále, neboť tvrdí, že RAI nevedou investory k zodpovědnému chování, ale naopak usnadňují a legitimizují jejich aktivity (Zagama, 2011).

S jiným návrhem, vybízejícím zahraniční investory k zodpovědným investicím do půdy, přišlo FAO (2012b). Tato organizace vypracovala a v květnu roku 2012 schválila dobrovolná doporučení zodpovědného spravování půdy a jiných přírodních zdrojů v kontextu potravinové bezpečnosti. Směrnice jsou založeny na lidsko-právním přístupu k rozvoji a zdůrazňují zachování existujících uživatelských práv na půdu dotčených komunit. Na rozdíl od RAI jsou výsledkem dlouholetých konzultací zástupců vlád a organizací občanské společnosti.

Svá doporučení vyjádřil také Olivier de Schutter, zvláštní zpravodaj OSN pro právo na potraviny, který zformuloval 11 základních principů vztahujících se k záborům půdy. Ve své zprávě zmiňuje potřebu FPIC zasažených komunit, jejich

nároku na část zisku a nenarušování životního prostředí (De Schutter, 2009). Především ale zdůrazňuje důležitost státních opatření a legislativy, která by chránila potravinovou bezpečnost daného státu, podporovala zemědělské systémy náročné na pracovní sílu a respektovala lidská práva.

Tématu zahraničních investic do zemědělství se věnuje také iniciativa Africké unie. V roce 2009 Panafrický parlament přijal *Declaration on Land Issues and Challenges in Africa*, ve kterém se členské státy zavázaly k vytvoření takových zákonů, které zaručí rovnocenný přístup k půdě, zejména ženám, mladistvým, vysídleným a jiným zranitelným skupinám obyvatel (EU, 2012). Tato deklarace je také podpořena několika setkáními regionálních hospodářských společenství (RECs), která mají za úkol informovat poslance jednotlivých členských států o rizicích zahraničních investic a podporovat vhodné legislativní kroky k předcházení negativních dopadů půdních akvizic (Hall, 2011).

Evropská unie (EU) se rovněž vyjádřila k nebezpečí, které plyne z nezodpovědného jednání zahraničních investorů v cizině. Již v roce 2004 byly vydány směrnice EU, které mají podporovat procesy navrhování pozemkových politik a reforem v rozvojových zemích (EU, 2004). Tento dokument tedy obsahuje zásady pro programy bilaterální spolupráce mezi jednotlivými členskými zeměmi EU a jejich partnery.

K těmto mezinárodním snahám se přidávají také organizace občanské společnosti. Oxfam, Action Aid, ILC ve spolupráci s místními asociacemi přicházejí s alternativními návrhy pozemkových dohod a nadnárodními kampaněmi (Hall, 2011). V roce 2011 byla také v Senegalu přijata společná výzva těchto organizací (The Dakar Appeal Against Land Grabbing), jejímž záměrem je upozornění na rozsáhlé zábory půdy v rozvojovém světě a snaha o jejich zastavení.

Ačkoliv výše zmíněné snahy mezinárodních organizací spojuje stejný cíl, tedy zabránit škodlivým půdním akvizicím, lze tyto snahy rozdělit na dva odlišné přístupy (ibid.). Tím prvním z nich je postoj reprezentovaný například Světovou bankou, která zdůrazňuje principy dobrého vládnutí a podporuje vytvoření silných institucí, které by dohlížely na zodpovědné chování všech smluvních stran. Naopak zastánci druhého postoje vyjadřují obavy, že samotné dobré vládnutí nedokáže minimalizovat rizika spojená s rozsáhlými zábory půdy. Tento názor zastává například již zmíněný zvláštní zpravodaj OSN Olivier de Schutter, podle něhož není potlačování negativních stránek investic do půdy dostatečné, ale naopak usiluje

o alternativní řešení, ve kterých budou více zapojeni místní obyvatelé a snížen vliv velkých společností, které v současné době kontrolují zemědělskou produkci.

8 Alternativní přístupy rozsáhlých zemědělských projektů

Rozsáhlé půdní akvizice zahraničních investorů v rozvojových zemích jsou stále častěji považovány za velmi kontroverzní obchodní aktivity. Existuje však několik alternativních přístupů, které investorovi umožní nadále dosáhnout svých cílů a zároveň představují přijatelné řešení pro obyvatele dotčených oblastí. Tyto alternativy mají daleko větší potenciál přispět k rozvoji daného státu, aniž by byly ohroženy ekonomické zájmy místních obyvatel. Navíc aktivní zapojení místních komunit do investorova záměru má pozitivní dopad nejen na producenty, kteří na projektu přímo spolupracují, ale může také dojít k šíření pozitivních efektů napříč celým státem (Cotula a Vermeulen, 2009).

Alternativní přístupy jsou charakteristické spoluprací mezi místními zemědělci a investorem, přičemž tato spolupráce může mít několik podob tzv. obchodních modelů. Mezi tyto modely patří smluvní hospodářství, nájemní smlouvy a joint ventures³⁷ (Tab. 6). V některých z nich mohou být drobní producenti zapojeni do zemědělské výroby pouze částečně, jiné modely jsou postaveny výhradně na produkci drobných zemědělců. Výběr modelu pak záleží na mnoha specifických okolnostech – zcela jistě na ochotě investora rozvíjet projektovou oblast, ale například také na typu pěstované plodiny (Hallam, 2009). Přestože mohou být tyto alternativní přístupy považovány za ideální řešení při naplňování investorových záměrů, Cotula a Vermeulen (2010b) je nicméně pokládají spíše za adekvátní kompromis k rozsáhlým záborům půdy zahraničními investory. Je také dobré zmínit, že tyto modely obvykle nejsou uplatňovány v „čisté“ formě, ale často se překrývají a vytvářejí tak nové hybridní formy.

8.1 Smluvní hospodářství

Jak již bylo popsáno v podkapitole 6.3, smluvním hospodářstvím je myšlen vztah producenta a kupujícího, ve kterém se zemědělec zavazuje k pěstování určitých typů plodin a kupující naopak k odběru produkce.

---

³⁷ Forma společné investice, kdy se investující subjekty spojí a vytvoří nový podnik, který je založen pro přesně určenou akci a obvykle na omezenou dobu.

Tab. 6 Přehled alternativních přístupů rozsáhlých zemědělských projektů

Přehled typů obchodních modelů				
Typ obchodního modelu	Vlastnictví půdy	Rozhodování	Riziko	Zisk
Smluvní hospodářství	Půda může být vlastněna samotnými producenty nebo je vlastníkem investor, který ji dále pronajímá.	Rozhodující slovo má investor, ale míra zapojení producentů do rozhodování se může lišit v závislosti na typu smluvního hospodářství.	Spíše na producentovi. V případě fixních výkupních cen produkce určité riziko nese také investor (zvláště pokud je tržní cena vykupované produkce nižší).	Určen výkupní cenou produkce. Výše zisku je také ovlivněna smluvními podmínkami – např. jak/jestli jsou z výkupní ceny odečítány poskytnuté vstupy (hnojiva, osivo, atd.).
Nájemní smlouvy	Půda ve vlastnictví producentů nebo komunity.	Rozhoduje producent. Vlastník půdy si může ponechat možnost na pravidelné znovuprojednávání smluv.	V případě fixního nájmu nese riziko producent. Pokud se výše nájmu odráží od produkce, riziko podstupuje i vlastník půdy.	Producent si ponechává veškerý zisk z produkce, musí ale odvádět poplatek vlastníkově půdy (fixní nájem/podíl z produkce/podíl ze zisku).
	Půda ve vlastnictví investora.			
Joint ventures	Společné. Některý specifický majetek může náležet pouze jednomu z parterů (např. půda).	Strategická rozhodnutí prováděna společně. Rozhodující slovo může mít větší podílník.	Společné.	Zisk rozdělován společně podle předem smluveného podílu.

Zdroj: Vytvořeno podle Cotula a Vermeulen (2010b)

Tento vztah je definován několika smlouvami, které blíže specifikují množství, kvalitu, výkupní cenu, popřípadě datum dodání produkce. Smluvní podmínky se mohou výrazně lišit v závislosti na zemi, pěstované plodině nebo vykupující společnosti – tedy investorovi (Cotula a Vermeulen, 2010b). Výkupce obvykle poskytuje osivo, pesticidy, hnojiva nebo nářadí, jejichž cena pak může být odečtena z výkupní ceny produkce. Smluvní hospodářství může mít také několik specifických podob. Eaton a Shepherd (2001) rozeznávají jejich pět základních typů:

- *centralizovaný model*: společnost vykupuje produkci od velkého počtu drobných zemědělců, vykupované produkty jsou většinou již částečně zpracovány, přísná kontroly kvality,
- *model jádrové oblasti*: společnost vykupuje produkci od drobných pěstitelů, zároveň však také obhospodařuje svůj pozemek pro vlastní produkci nebo výzkum,
- *multilaterální model*: zahrnuje několik aktérů, producenti podepisují smlouvu s joint venture, která je založená zemědělským podnikem a místní entitou,
- *neformální model*: neformální dohody sezónního charakteru,
- *zprostředkující model*: společnost má smlouvu se zprostředkovatelem, který zajišťuje produkci od drobných zemědělců.

V případě, že zahraniční investor získal zemědělské pozemky koupí nebo pronájmem, může je (nebo jejich část) dále pronajímat a vykupovat na nich vypěstované plodiny. Půda tak sice změní držitele, ale místní komunity na ni obvykle mohou zůstat. Smluvní hospodářství ale nemusí být spojeno pouze se zábořem půdy. Investor může produkci přímo vykupovat bez nutnosti jakéhokoliv nároku na zemědělskou půdu. Příkladem z praxe může být společnost *Kinyara Sugar Company Ltd*, která v oblasti Masindi (Uganda) od místních producentů vykoupí ročně až 500 000 tun cukrové třtiny, kterou dále zpracovává na cukr (Mwendya, 2010). Obdobně i *Blue Skies Agro-Processing Company Ltd*, soukromá společnost vlastněná britským občanem, v Ghaně vykupuje od místních zemědělců tropické ovoce, především ananasy, které dále exportuje na evropské trhy (Rottger, 2004).

Smluvní hospodářství pro místní komunitu skýtá výhody i nevýhody. Zapojením do této formy obchodního modelu drobní zemědělci ztratí možnost svobodně rozhodovat o své produkci, na druhou stranu mají zajištěný odbyt (FAO,

2009). Tím, že se ale zavážou vyprodukovat určité množství plodin v dané kvalitě, podstupují riziko, že je nebudou schopni vyprodukovat například kvůli nepřízní počasí nebo škůdcům (Cotula a Vermeulen, 2010b). Za výhodu je naopak považován obvykle lepší přístup ke kvalitnějšímu osivu, hnojivům a pesticidům, které by si jinak drobní pěstitelé nemohli dovolit. Již zmíněná *Blue Skies Agro-Processing Company Ltd* také svým dodavatelům nabízí bezplatné technické poradenství; osvědčení producenti si navíc mohou bezplatně půjčit potřebné vybavení (Rottger, 2004).

Z pohledu investora může být smluvní hospodářství výhodnou strategií, která nicméně také skrývá jistá rizika. U zemědělských projektů velkého rozsahu a především těch, které jsou spojeny se zábory půdy, je politicky přijatelnější, když investor spolupracuje s místní komunitou (Cotula a Vermeulen, 2010b). Jistou výhodou je také to, že investor má zajištěn pravidelný přísun kvalitních vykupovaných plodin, na druhou stranu producenti nemusí dodržovat smluvené podmínky a pak dodávají menší než dohodnuté množství produkce. K tomu může docházet zvláště tehdy, když je předem dohodnutá výkupní cena nižší než cena tržní. Pokud jsou smlouvy uzavírány s velkým počtem producentů, investorovy transakční náklady mohou být velmi vysoké.

Model smluvního hospodářství není na africkém kontinentě okrajovým způsobem produkce. Stojí například za 60 % produkce čaje v Keni nebo dokonce 100 % produkce bavlny v Mosambiku (ibid.). Za nejosvědčenější je ale tento model považován při produkci plodin, které rychle podléhají zkáze a jejich pěstování je náročné na pracovní sílu. Použití smluvního hospodářství bylo již také odzkoušeno u rýže a dávivce, avšak u jiných plodin, o které je mezi investory velký zájem (zejména obilí a kukuřice), není výhodnost jejich pěstování prozatím dokázána (ibid.).

8.2 Nájemní smlouvy

Druhý obchodní model je založen na vztahu vlastníka půdy a producenta, který se smluvně zaváže vykonávat své aktivity na pozemku vlastníka. Existuje několik typů těchto nájemních smluv, které se liší pronajimatelem půdy a způsobem úhrady nájmu. Cotula a Vermeulen (2010b) rozeznávají čtyři odlišné typy:

- *leases*: půda je vlastněna drobnými zemědělci/komunitou a pronajímána za fixní nájem,
- *management contracts*: půda je vlastněna drobnými zemědělci/komunitou a pronájem činí část zisku nebo sklizně,
- *tenant farming*: půda je vlastněna soukromým vlastníkem a pronajímána za fixní nájem,
- *sharecropping*: půda je vlastněna soukromým vlastníkem a pronájem činí část zisku nebo sklizně.

Zahraniční investoři, kteří pronájmem nebo koupí získali rozsáhlé pozemky, tak mohou uzavřít smlouvu se zemědělským podnikem, který jejich půdu obhospodařuje. Tato smlouva může být také uzavřena přímo s místními komunitami drobných zemědělců. Model může fungovat také obráceně, a to v případě, že je místní komunita přímým vlastníkem půdy, kterou dále pronajímá. To je případ papírenské společnosti *Mondi Ltd*, která si u města Kranskop v Jihoafrické republice od místní komunity pronajala 4 000 ha, ze kterých těží dřevo (Makhathini, 2010).

Stejně jako u smluvního hospodářství i tento druhý model se může vyskytovat v několika formách. Vlastník půdy může s producentem uzavřít běžnou nájemní smlouvu, která za fixní nájem umožní producentovi využívat půdu dle vlastního uvážení. V jiném případě může vlastník pozemku získávat část zisku z produkce nebo podíl samotné sklizně. Pak ovšem platí, že majitel půdy sdílí s producentem také riziko neúspěchu. Při těchto nájemních smlouvách o využívání pronajaté půdy rozhoduje sám producent, a ne vlastník pozemku – jako tomu je ve smluvním hospodářství. Vlastník ale může také specifikovat jistá omezení ve využívání pronajatého pozemku. Ty se obvykle týkají způsobů produkce, a to zejména takových, které by mohly ohrožovat udržitelné využívání přírodních zdrojů (Cotula a Vermeulen, 2010b).

Pokud je vlastníkem půdy místní komunita, pronájmem svých pozemků může získat přístup k novým ekonomickým příležitostem, se kterými má zkušenost nájemce. V těchto případech se tedy nemusí jednat pouze o zemědělskou produkci. Části pozemků mohou být využívány pro projekty s cílem získat uhlíkové kredity, pro turistické účely nebo na nich mohou být umístěny větrné elektrárny (ibid.). Umístění těchto elektráren tak může v oblasti projektu přinést další pozitivní efekty.

Způsob, jakým jsou nájemní smlouvy nastaveny, ovlivňuje výdělečnost jednotlivých smluvních stran. Je proto doporučováno, aby byla půda pronajímána pouze na kratší období, ideálně s možností pravidelného projednávání podmínek. Zároveň by smlouvy měly být nastaveny tak, aby jimi nebyla zvýhodňována jedna ze smluvních stran na úkor druhé.

8.3 Joint ventures

Joint venture (JV) je forma investování, kdy se investující subjekty spojí a vytvoří nový podnik, který je obvykle založen pro přesně určenou akci a někdy také pouze na omezenou dobu. Zakládající subjekty musí do nově vzniklého podniku určitým způsobem přispět, a to finančně nebo materiálně – například půdou, technologiemi, apod. (Cotula a Vermeulen, 2010b).

Model JV může být velmi užitečný při zemědělském podnikání. Pokud je totiž jedna ze zakládajících stran společenství drobných zemědělců, při JV se tak stávají plnohodnotným partnerem investora, se kterým sdílí nejen část zisku³⁸, ale podílí se také na řízení celého podniku. V něm mívá rozhodující slovo zpravidla větší podílník, avšak zastoupení ve vedené společnosti nemusí vždy odpovídat rozsahu vlastnických podílů. I v případě menšího zastoupení mohou být rozhodovací mechanismy nastaveny tak, aby názor menšího podílníka, jimiž jsou obvykle drobní zemědělci, nebyl opomíjen. Je také dobré zmínit, že vkladem místních producentů do JV bývá nejčastěji půda (příklady jsou zdokumentovány z Jihoafrické republiky a Tanzanie). Pro vstup místních komunit do JV tak musí být ověřena jejich práva na vlastnictví daných pozemků.

Místní producenti nesdílí se svým partnerem pouze zisk, ale nesou také společné riziko. Toto riziko je z pohledu zemědělců považováno za největší nevýhodu modelu JV, neboť z důvodu nedostatku obchodních zkušeností může být nebezpečí neúspěchu relativně vysoké.

Zemědělské podniky typu JV se v rozvojových státech začínají více objevovat až v posledních letech, což souvisí s přijímáním nové legislativy umožňující ekonomické aktivity drobným zemědělcům a venkovským komunitám (Cotula a Vermeulen, 2010b). To je umožněno v Mali, Burkině Faso a Jihoafrické

---

³⁸ Při velkém počtu aktérů zapojených do JV může být jejich zisk nízký, důležitá je ale také symbolická hodnota (Cotula a Vermeulen, 2010b).

republice, kde byly zaznamenány případy takovéto spolupráce. Jedním z úspěšných příkladů JV mohou být aktivity společnosti *Mali Biocarburant S.A. (MBSA)*³⁹, která je představitelem tohoto alternativního podnikání v produkci energetických plodin. MBSA, která spolupracuje s více než 8 000 drobnými pěstiteli dávivce, založila v Mali *Koulikoro Biocarburant SA*, ve kterém mají místní pěstitelé 20% podíl. Protože MBSA rozvíjí své aktivity také ve dvou regionech Burkiny Faso, i tam byla založena JV s názvem *Faso Biocarburant*, v níž jsou zemědělci 30% podílníky (MBSA, 2012). Místní producenti mají díky tomuto zapojení přímý podíl na zisku. Navíc jim je poskytována technická podpora v podobě vyškolených terénních pracovníků, kteří jim napomáhají k dosažení lepších pracovních výsledků.

---

³⁹ Mezi zahraniční podílníky společnosti MBSA patří nizozemský *Royal Tropical Institute*, penzijní fond nizozemské železniční společnosti *Spoorwegen Pensioenfond*s a soukromá společnost *Power Pack Plus*.

9 Závěr

Zahraniční investice mohou významně přispět k rozvoji daného státu. Přinášejí potřebný kapitál, technologie, know-how; díky nim mohou být vytvořena nová pracovní místa a lepší infrastruktura. Investice mohou také zlepšit živobytí místních obyvatel, pokud jsou naplánovány a vedeny zodpovědným způsobem. Jak ale vyplývá z dostupné literatury, zahraniční investice do zemědělství rozvojových zemí tyto očekávané přínosy obvykle nepřinášejí – a pokud ano, tak jsou daleko menší, než se původně plánovalo. Častěji naopak převládají jejich negativní dopady. Je zdokumentováno mnoho případů, kdy kvůli záborům půdy musely místní komunity opustit svá obydlí a obhospodařované pozemky. I ty skupiny obyvatelstva, které byly záborů půdy ovlivněny nepřímo, negativně pocítily jejich dopady. Kočovní pastevci tak například ztratili přístup k tradičním stezkám a zdrojům pitné vody; v oblastech, kam přesídlilo vystěhované obyvatelstvo, vzrostl tlak na využívané zdroje. Příkladů, které dokládají převládající negativní dopady investic je mnoho.

K tomu všemu by ovšem nemuselo docházet, pokud by byla dodržována jistá pravidla, a to jak ze strany investora, tak ze strany poskytovatele zemědělských pozemků. Při plánování půdních transferů by měla být uznána a respektována existující práva místních komunit na půdu, kterou dlouhodobě využívají. Mimo to, místní komunity by měly mít právo svobodně rozhodnout o plánovaném projektu. Jejich rozhodnutí, ať už projekt schvalující nebo ne, by mělo být respektováno. Investice by také měly potravinovou bezpečnost v místě projektu posilovat, ne ji ohrožovat. Pokud je tedy záměrem projektu produkce potravin, investor by měl mít umožněn vývoz produkce pouze v tom případě, že potravinová bezpečnost není v místě projektu ohrožena. Do vyjednávání by rovněž měli být zapojeni všichni aktéři, kteří budou projektem přímo zasaženi a zároveň by tyto vyjednávání měla být vedena transparentně a zodpovědně. A na závěr, investor by měl zajistit, aby plánované investice byly ekonomicky uskutečnitelné a zejména sociálně a environmentálně udržitelné. Je tedy nezbytné, aby před implementací investorova záměru byly posouzeny všechny potenciální dopady jak na komunitu samotnou, tak i na prostředí, ve kterém má být projekt uskutečněn.

K naplnění svých záměrů mohou investoři dojít i poněkud jiným než klasickým způsobem. Investoři nemusí být vždy fyzicky zapojeni do zemědělské

produkce. Nemusí být ani držiteli pozemků, na kterých jsou plodiny pěstovány. Svých cílů mohou dosáhnout také s pomocí místních zemědělců, pro které tato spolupráce představuje přijatelné řešení. Přestože i tato forma spolupráce investora a místní komunity skrývá určitá rizika, zdá se, že má daleko větší potenciál přispět k rozvoji daného státu než rozsáhlé zábory půdy.

Abstrakt

Potravinová krize a s ní spojený nárůst cen potravin, zvyšující se poptávka po biopalivech a v neposlední řadě také finanční krize v poslední době značně přispěly k celosvětovému nárůstu poptávky po zemědělské půdě. Státy i soukromí investoři proto usilují o získání nové zemědělské půdy v zahraničí v zájmu zabezpečení potravinové bezpečnosti pro své obyvatelstvo, zvýšení produkce biopaliv nebo za účelem finančních spekulací. Díky atraktivním pobídkám místních vlád a nízké ceně zemědělské půdy se centrem zájmu těchto investorů staly především státy subsaharské Afriky.

Zahraniční investice do zemědělství mohou pro africké státy znamenat velkou příležitost v podobě přílivu kapitálu, nových technologií, tvorby pracovních míst, know-how apod. Na druhou stranu nezodpovědné zábory půdy mohou také vést k četným problémům, které ohrožují sociální a ekonomický rozvoj afrických států.

Tato práce se snaží zhodnotit dosavadní vliv zahraničních investic do zemědělství afrických zemí. Dále naznačuje, za jakých podmínek by zahraniční investice mohly přispívat k jejich rozvoji.

Klíčová slova: Afrika, zemědělství, zahraniční investice, land grab

Abstract

Continuing increase in demand for biofuels, food crisis and financial crisis have led to a significant increase in demand for agricultural land in recent years. As a result countries and private investors have increased their efforts to get access to agricultural land abroad in order to secure food for their citizens, increase production of biofuels and engage in financial speculations respectively. Sub-Saharan Africa has been the main focus of the investors primarily due to the appealing incentives provided by local governments and low prices of land in this area.

For African countries, foreign investments in agriculture may represent certain potential in terms of inflow of capital, new technologies, job creation, know-how and the like. At the same time however occupation of land may equally lead to several problems which may negatively impact on the socioeconomic development of the countries concerned.

This thesis aims to assess the impacts of foreign investments in agriculture in Sub-Saharan Africa. Further it aims to assess conditions under which these investments may be beneficial for their development.

Key words: Africa, agriculture, foreign investments, land grab

Seznam literatury

Allen, C. 2009. *Pension funds seek out agricultural assets*. Professional Pensions. Dostupné na: <<http://www.professionalpensions.com/global-pensions/news/1563166/pension-funds-look-for-agricultural-assets>>. [cit. 22.6.2012]

Allen, F., Giovannetti, G. 2011. The Effects of the Financial Crisis on Sub-Saharan Africa. *Review of Development Finance* 1 (1), 1–27.

Angelsen, A. (ed.) 2008. *Moving ahead with REDD: Issues, options and implications*. CIFOR (Center for International Forestry Research). Bogor, Indonesia.

Anseeuw, W., Wily, L. A., Cotula, L., Taylor, M. 2012a. *Land Rights and the Rush for Land: Findings of the Global Commercial Pressures on Land Research Project*. ILC. Rome.

Anseeuw, W., Boche, M., Breu, T., Giger, M., Lay, J., Messerli, P., K. Nolte. 2012b. *Transnational Land Deals for Agriculture in the Global South. Analytical Report based on the Land Matrix Database*. CDE/CIRAD/GIGA. Bern/Montpellier/Hamburg.

Benjaminsen, T. A., Bryceson, I., Maganga, F., Refseth, T. 2011. *Conservation and Land Grabbing in Tanzania. Land Deals Politics Initiative*. Conference paper. Dostupné na: <http://www.future-agricultures.org/papers-and-presentations/cat_view/1551-global-land-grab/1552-conference-papers?start=20>. [cit. 20.4.2012]

Brown, L. R. 2011a. *World on the Edge. How to Prevent Environmental and Economic Collapse*. Earth Policy Institute. W.W. Norton & Company. London.

Brown, L. R. 2011b. *When the Nile Runs Dry*. The New York Times. Dostupné na: <http://www.nytimes.com/2011/06/02/opinion/02Brown.html?_r=1>. [cit. 1.3.2012]

Bräutigam, D. A., Xiaoyang, T. 2009. China's Engagement in African Agriculture: "Down to the Countryside". *The China Quarterly* 199, 686–706.

Bunting, M. 2011. *How Land Grabs in Africa Could Herald a New Dystopian Age of Hunger*. The Guardian. Dostupné na: <<http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2011/jan/28/africa-land-grabs-food-security?INTCMP=SRCH>>. [cit. 18.4.2012]

Buxton, A., Campanale, M., Cotula, L. 2012. *Farms and Funds: Investment Funds in the Global Land Rush*. IIED Briefing. Paper. Dostupné na: <<http://pubs.iied.org/17121IIED.html>>. [cit. 18.4.2012]

CIA (Central Intelligence Agency). 2012. *The World Factbook*. Dostupné na: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>>. [cit. 8.7.2012]

Cohen, H. J. 2010. The Great 21st Century Land Grab. Will Africa feed the fat cats while Africans go hungry? *Journal of International Peace Operations* 6 (3), 35.

Cotula, L. 2012. *Analysis: Land grab or development opportunity?* BBC News. Dostupné na: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-17099348>>. [cit. 22.2.2012]

Cotula, L. 2011. *Land Deals in Africa: What Is in the Contracts?* IIED. London.

Cotula, L., Vermeulen, S. 2009. Deal or No Deal: The Outlook for Agricultural Land Investment in Africa. *International Affairs* 85 (6), 1233–1247.

Cotula, L., Vermeulen, S. 2010a. Over the Heads of Local People: Consultation, Consent, and Recompense in Large-scale Land Deals for Biofuels Projects in Africa. *The Journal of Peasant Studies* 37 (4), 899–916.

Cotula, L., Vermeulen, S., 2010b. *Making the Most of Agricultural Investment: A Survey of Business Models that Provide Opportunities for Smallholders*. IIED/FAO/SDC. London/Rome/Bern.

Cotula, L., Vermeulen, S., Leonard, R., Keeley, J. 2009. *Land Grab or Development Opportunity? Agricultural Investment and International Land Deals in Africa*. FAO, IIED, IFAD. London/Rome.

Cotula, L., Toulmin, C. 2008. Investment Promotion Agencies and Access to Land: Lessons from Africa. In: Dufey, A., Grieg-Gran, M., Ward, H. *Responsible enterprise, foreign direct investment and investment promotion*. IIED. London.

Cotula, L., Toulmin, C., van Vlaenderen, H., Tall, S. M., Gaye, G., Saunders, J., Ahiadeke, C., Anarfi, J. K. 2004. *Till to tiller: Linkages between international remittances and access to land in West Africa*. LSP Working Paper 14. FAO.

De Schutter, O. 2009. *Large-scale Land Acquisitions and Leases: A Set of Core Principles and Measures to Address the Human Rights Challenge*. Dostupné na: <<http://www.oecd.org/dataoecd/22/20/44031283.pdf>>. [cit. 15.7.2012]

Deininger, K., Byerlee, D., Lindsay, J., Norton, A., Selod, H., Stickler, M. 2011. *Rising Global Interest in Farmland. Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits?* Světová banka. Washington, D.C.

Deng, D. K. 2011. *'Land Belongs to the Community'. Demystifying the 'Global Land Grab' in Southern Sudan.* Conference paper. Dostupné na: <http://www.future-agricultures.org/papers-and-presentations/cat_view/1551-global-land-grab/1552-conference-papers?start=40>. [cit. 10.7.2012]

Dossou, P. J., Allagbe, S., De-Souza, T., Noudaikpon, G., Tovissohe, A. 2011. *Evolution and impacts of coastal land use in Benin: The case of the Sèmè-Podji Commune.* ILC, CIRAD, VADID. Rome.

Eaton, C., Shepherd, A. W. 2001. *Contract farming: Partnerships for growth.* FAO Agricultural Services Bulletin 145. Rome.

Econergy International Corporation. 2008. *Mozambique Biofuels Assessment.* Dostupné na: <http://www.globalbioenergy.org/fileadmin/user_upload/gbep/docs/BIOENERGY_I_NFO/0805_WB_Italy_-_Mozambique_biofuels_assessment.pdf>. [cit. 18.4.2012]

EPA (United States Environmental Protection Agency). 2011. *EPA Proposes 2012 Renewable Fuel Standards and 2013 Biomass-Based Diesel Volume.* Dostupné na: <<http://www.epa.gov/oms/fuels/renewablefuels/420f11018.htm>>. [cit. 21.6.2012]

EU (Evropská unie). 2012. *Confronting Scarcity: Managing Water, Energy and Land for Inclusive and Sustainable Growth.* The 2011/2012 European Report on Development. Dostupné na: <http://erd-report.eu/erd/report_2011/documents/erd_report%202011_en_lowdef.pdf>. [cit. 15.7.2012]

EU (Evropská unie). 2004. *EU Land Policy Guidelines. Guidelines for Support to Land Policy Design and Land Policy Reform Processes in Developing Countries.* Dostupné na: <http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/EU_Land_Guidelines_Final_12_2004_en.pdf>. [cit. 15.7.2012]

FAO (Food and Agriculture Organization). 2009. *Foreign Direct Investment – Win-win or Land Grab?* Rome.

FAO (Food and Agriculture Organization). 2012a. *FAO Statistical Yearbook 2012*. Dostupné na: <<http://www.fao.org/economic/ess/ess-publications/ess-yearbook/yearbook2012/en/>>. [cit. 10.4.2012]

FAO (Food and Agriculture Organization). 2012b. *Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security*. Rome.

Gerber, J. F. 2008. *The Impacts of Tree Plantations on People. Cameroon: Bagyeli severely impacted by the establishment of industrial plantations*. Bulletin. Issue 134. World Rainforest Movement. Dostupné na: <<http://www.wrm.org.uy/bulletin/134/viewpoint.html#%20Cameroon:%20Bagyeli%20severely%20impacted%20by%20the%20establishment%20of%20industrial%20plantations>>. [cit. 10.7.2012]

German, L., Schoneveld, G., Mwangi, E. 2011. *Processes of Large-Scale Land Acquisition by Investors: Case Studies from Sub-Saharan Africa*. Conference Paper. The Future Agricultures Consortium. Dostupné na: <http://www.future-agricultures.org/papers-and-presentations/cat_view/1551-global-land-grab/1552-conference-papers?limit=10&order=name&dir=DESC&start=30>. [cit. 13.7.2012]

Global Witness. 2009. *The Need for Transparency in Sudan's Oil Industry. Fuelling Mistrust*. London.

Graham, A., Aubry, S., Künnemann, R., Suárez, S. M. 2010. "Advancing African Agriculture" (AAA): *The Impact of Europe's Policies and Practices on African Agriculture and Food Security. Land Grab Study*. FIAN. Dostupné na: <<http://fian.org/resources/documents/others/report-on-land-grabbing/>>. [cit. 18.4.2012]

GRAIN. 2011. *Pension Funds Investing in Global Farmland for Food Production*. Dostupné na: <www.grain.org/attachments/2410/download>. [cit. 22.6.2012]

GRAIN. 2008. *SEIZED! The 2008 Land Grab for Food and Financial Security*. GRAIN Briefing. Dostupné na: <<http://www.grain.org/article/entries/93-seized-the-2008-landgrab-for-food-and-financial-security>>. [cit. 19.6.2012]

GRAIN. 2002. *Syria-Sudan MOU*. Dostupné na: <<http://farmlandgrab.org/4428>>. [cit. 16.4.2012]

- GRAIN. 2007. *The New Scramble for Africa*. Seedling. Dostupné na: <<http://www.grain.org/article/entries/606-the-new-scramble-for-africa>>. [cit. 18.4.2012]
- Gulf Times. 2008. *Qatar, Sudan in farming tie-up*. Dostupné na: <http://www.gulf-times.com/site/topics/article.asp?cu_no=2&item_no=231463&version=1&template_id=57&parent_id=56>. [cit. 17.4.2012]
- Hall, Ruth. 2011. *Land Grabbing in Africa and the New Politics of Food*. Policy Brief 41. The Future Agricultures Consortium. Dostupné na: <http://www.future-agricultures.org/component/docman/doc_details/1427-land-grabbing-in-africa-and-the-new-politics-of-food>. [cit. 13.6.2012]
- Hallam, D. 2009. *Foreign Investment in Developing Country Agriculture – Issues, Policy Implications and International Response*. OECD Global Forum on International Investment.
- Haralambous, S., Liversage, H., Romano, M. 2009. *The growing demand for land. Risks and opportunities for smallholder farmers*. Discussion Paper for Round Table 2. IFAD. Rome.
- Hunt, K. 2009. *Africa investment sparks land grab fear*. BBC News. Dostupné na: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8150241.stm/>>. [cit. 21.2.2012]
- ILC (International Land Coalition). 2011. *Tirana Declaration*. Dostupné na: <http://www.landcoalition.org/sites/default/files/aom11/Tirana_Declaration_ILC_2011_ENG.pdf>. [cit. 13.4.2012]
- ILO (International Labour Organization). 2004. *Organizing for Social Justice. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*. International Labour Conference. 92nd Session. Geneva.
- Jägerskog, A., Cascão, A., Hårsmar, M., Kim, K. 2012. *Land Acquisitions: How will they Impact Transboundary Waters?* Report Nr 30. SIWI. Stockholm.
- Makhathini, M. 2010. *Mondi's "Sale and Leaseback" Model in South Africa*. In: Cotula, L., Leonard, R. (eds.) *Alternatives to Land Acquisitions: Agricultural Investment and Collaborative Business Models*. IIED/SDS/IFAD/CTV. London/Bern/Rome/Maputo.

Makki, F., Geisler, C. 2011. *Development by Dispossession: Land Grabbing as New Enclosures in Contemporary Ethiopia*. Conference Paper. The Future Agricultures Consortium. Dostupné na: <http://www.future-agricultures.org/papers-and-presentations/cat_view/1551-global-land-grab/1552-conference-papers?start=20>. [cit. 3.6.2012]

Mathenge, O. 2009. *Kenya defends plans to parcel out 40,000 hectares to Qatar*. Daily Nation. Dostupné na: <<http://www.nation.co.ke/News/-/1056/513528/-/u190px/-/index.html>>. [cit. 30.6.2012]

MBSA (Mali Biocarburant S.A.). 2012. *Mali Biocarburant: Sustainable Production of Biofuels in West Africa*. Dostupné na: <<http://www.malibiocarburant.com/malibioen/profile-mbsa>>. [cit. 19.7.2012]

Ministerstvo životního prostředí. 2009. *Databáze předpisů Evropských společenství*. Dostupné na: <[http://www.mzp.cz/ris/vis-ec.nsf/\\$celex/32009I0028](http://www.mzp.cz/ris/vis-ec.nsf/$celex/32009I0028)>. [cit. 20.6.2012]

Mitchell, D. 2008. *A Note on Rising Food Prices*. Dostupné na: <<http://image.guardian.co.uk/sys-files/Environment/documents/2008/07/10/Biofuels.PDF>>. [cit. 5.7.2012]

Molony, T., Smith, J. 2010. Briefing Biofuels, Food Security, and Africa. *African Affairs* 109 (436), 489–498.

Mutch, T. 2011. Land Grabbing, a Growing Menace. *New African* (May 2011).

Mujere, J., Dombo, S. 2011. *Large Scale Investment Projects and Land Grabs in Zimbabwe: The Case of Nuanetsi Ranch Bio-Diesel Project*. Conference paper. Dostupné na: <http://www.future-agricultures.org/papers-and-presentations/cat_view/1551-global-land-grab/1552-conference-papers?start=70>. [cit. 5.7.2012]

Mwendya, A. 2010. An Experience with Contract Farming in Uganda's Sugar Industry. In: Cotula, L., Leonard, R. (eds.) *Alternatives to Land Acquisitions: Agricultural Investment and Collaborative Business Models*. IIED/SDS/IFAD/CTV. London/Bern/Rome/Maputo.

NEPAD (The New Partnership for Africa's Development). 2012. *Comprehensive Africa Agriculture Development Programme*. Dostupné na: <<http://www.nepad.org/foodsecurity/agriculture/about>>. [cit. 11.4.2012]

Nhantumbo, I., Salomão, A. 2010. *Biofuels, Land Access and Rural Livelihoods in Mozambique*. IIED. London.

OSN. 2008. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. The United Nations. Dostupné na: <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf>. [cit. 14.7.2012]

Rossi, A., Lambrou, Y. 2008. *Gender and Equity Issues in Liquid Biofuels Production. Minimizing the Risks to Maximize the Opportunities*. FAO, Rome.

Rottger, A. (ed.) 2004. *Strengthening farm-agribusiness linkages in Africa. Summary results of five country studies in Ghana, Nigeria, Kenya, Uganda and South Africa*. FAO. Rome.

Smaller, C., Mann, H. 2009. *A Thirst for Distant Lands: Foreign Investment in Agricultural Land and Water*. International Institute for Sustainable Development. Winnipeg.

Sovereign Wealth Funds News.com. 2011. *The largest Sovereign Wealth Funds by assets under management*. Dostupné na: <<http://www.sovereignwealthfundsnews.com/ranking.php>>. [cit. 22.7.2012]

Stilwell, A., Chopra, G. S. 2008. *Sovereign Wealth Funds Should Invest in Africa, Zoellick Says*. Press Release No:2008/255/EXC. Světová banka. Dostupné na: <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21711325~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>>. [cit. 18.6.2012]

Světová banka. 2010. *Principles for Responsible Agricultural Investment that Respects Rights, Livelihoods and Resources*. FAO, IFAD, UNCTAD, Světová banka. Dostupné na: <http://siteresources.worldbank.org/INTARD/214574-1111138388661/22453321/Principles_Extended.pdf>. [cit. 14.7.2012]

The Economist. 2009a. *Outsourcing's Third Wave. Rich Food Importers Are Acquiring Vast Tracts of Poor Countries' Farmland. Is This Beneficial Foreign Investment or Neocolonialism?* Dostupné na: <<http://www.economist.com/node/13692889>>. [cit. 10.2.2012]

The Economist. 2009b. *Cornering foreign fields. The Chinese and Arabs are buying poor countries' farms on a colossal scale. Be wary of the results*. Dostupné na: <<http://www.economist.com/node/13697274>>. [cit. 12.2.2012]

Transparency International. 2012. *Corruption Perceptions Index 2011*. Dostupné na: <<http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>>. [cit. 11.7.2012]

Vesely, M. 2009. International Land Grab Sounds Warning Bells. *The Middle East* (November 2009).

Von Braun, J., Meinzen-Dick, R. 2009. "Land Grabbing" by Foreign Investors in Developing Countries: Risks and Opportunities. IFPRI Policy Brief 13. Dostupné na: <<http://www.ifpri.org/publication/land-grabbing-foreign-investors-developing-countries>>. [cit. 18.4.2012]

Von Oppeln, C., Schneider, R. 2009. *Land grabbing – poor people are losing the ground beneath their feet*. In Brief No. 8. Welt Hunger Hilfe. Bonn.

Williams, N. 2009. Alarm Bells over Africa Land Deals. *Current Biology* 19 (23), R1053–R1054.

Woertz, E., Pradhan, S., Biberovic, N., Koch, C. 2008. *Food Inflation in the GCC Countries*. Gulf Research Center. Dostupné na: <http://www.grc.ae/?frm_module=contents&frm_action=detail_book&frm_type_id=&sec_type=h&op_lang=en&sec=contents&frm_title=&book_id=50059&publ_type=54&publ_id=85>. [cit. 18.6.2012]

Wykes, S. 2009. *Energy Futures? Eni's Investments in Tar Sands and Palm Oil in the Congo Basin*. Heinrich Böll Stiftung.

Zagama, B. 2011. *Land and Power. The Growing Scandal Surrounding The New Wave of Investments in Land*. Oxfam. Oxford.

Zoomers, A. 2010. Globalisation and the Foreignisation of Space: Seven Processes Driving the Current Global Land Grab. *The Journal of Peasant Studies* 37 (2), 429–447.